

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

Форма навчання: очна (денна)

очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**на тему «Фінансові кризи у світовій економіці та їх макроекономічні
наслідки»**
(назва теми)

здобувача Ткаченка Романа Вікторовича
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доцент Котенок Андрій Григорович
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед
екзаменаційною комісією з атестації здобувачів
вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Столярчук Я. М.

(підпис)

Київ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

05 Соціальні та

поведінкові науки

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник проєктної групи (гарант) освітньо-
професійної програми «Міжнародна економіка»

Завідувач кафедри міжнародної економіки

_____ Столярчук Я.М.

_____ Столярчук Я.М.

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

«_____» _____ 20__ р. «_____» _____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти *Ткаченку Роману Вікторовичу*

денної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: **«Фінансові кризи у світовій економіці та їх макроекономічні наслідки»**

Тему затверджено наказом ректора Університету від «7» грудня 2023 р. № 536

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах практики на базі університету та таких відкритих інформаційних джерел

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні основи дослідження фінансових криз (термін подання – до 10 березня)
Розділ 2	Аналіз впливу глобальних фінансових криз на світовий соціально-економічний розвиток (термін подання – до 10 травня)
Розділ 3	Шляхи подолання наслідків фінансових криз : світовий досвід антикризової політики (термін подання – до 10 травня)
Об'єкт дослідження:	Світова економіка та її фінансова система.

Предмет дослідження:	Світові фінансові кризи та їх ситуація на світовому фінансовому ринку та можливі ризики, які можуть спричинити нові фінансові кризи.
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Вивчення світових фінансових криз, їх причин, наслідків та особливостей з метою розуміння факторів, що спричиняють фінансові кризи, та розробки ефективних стратегій запобігання та зменшення наслідків подібних криз у майбутньому.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Визначити основні теоретичні підходи, концепції та моделі, які використовуються для пояснення причин і наслідків фінансових криз. Розглянути різні визначення фінансових криз та їхні класифікації залежно від причин, масштабу, походження та наслідків. Пояснити особливості кожного типу криз та їх вплив на фінансову систему. Дослідити основні фактори, які спричиняють фінансові кризи, такі як економічні цикли, недостатня регуляція, зловживання на ринку, банкрутство фінансових установ, психологічні чинники та інші. Проаналізувати їх взаємодію та вплив на розвиток кризових ситуацій.
У розділі 2	Визначити глобальні фінансові кризи, які будуть предметом дослідження, зверніть увагу на їх вплив та значення в світовій економіці. Вивчити вплив вибраних фінансових криз на світову економіку, зокрема зниження виробництва, зростання безробіття, скорочення інвестицій, зміни у рівні інфляції тощо. Проаналізувати економічні показники та тренди в періоди криз та після них. Дослідити вплив глобальних фінансових криз на фінансову систему. Проаналізувати реакцію регуляторів та інституцій на кризи та їх заходи для стабілізації фінансової системи. Вивчити соціальні наслідки глобальних фінансових криз, зокрема зростання безробіття, зростання бідності, зменшення доходів населення, соціальна напруга тощо. Проаналізувати вплив криз на рівень життя та соціальні проблеми в різних країнах та регіонах. Здійснити порівняльний аналіз впливу різних глобальних фінансових криз на світовий соціально-економічний розвиток. Виявити схожі та відмінні особливості криз, їхні наслідки та реакцію влади та міжнародних організацій на них.
У розділі 3	Провести огляд світового досвіду антикризової політики, вивчіть основні заходи та стратегії, що використовуються для подолання наслідків фінансових криз. Розглянути приклади успішних антикризових програм та їхніх результатів. Проаналізувати роль фіскальної політики у подоланні наслідків фінансових криз. Дослідити використання заходів стимулювання економіки. Вивчити роль монетарної політики у подоланні фінансових криз. Розглянути заходи, що вживаються центральними банками та їхні наслідки для економіки. Дослідити вплив регуляторної політики на подолання наслідків фінансових криз. Проаналізувати реформи фінансового сектору. Вивчити міжнародний досвід у подоланні фінансових криз та співпрацю між країнами у цьому плані. Розглянути роль міжнародних фінансових інституцій у наданні фінансової допомоги та рекомендацій.

**Завдання підготував
науковий керівник**

(підпис)

Котенок А.Г.
(ініціали, прізвище)
« » 2023 р.

Завдання одержав студент

(підпис)

Ткаченко Р.В.
(ініціали, прізвище)
«» 2023 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 85 сторінок, 4 таблиці, 8 рисунків, список використаних джерел з 71 найменування.

Фінансові кризи у світовій економіці та їх макроекономічні наслідки

Основною метою дослідження є вивчення світових фінансових криз, їх причин, наслідків та особливостей з метою розуміння факторів, що спричиняють фінансові кризи, та розробки ефективних стратегій запобігання та зменшення наслідків подібних криз у майбутньому.

Для досягнення цієї мети, дослідження може включати наступні завдання:
Дослідження історії світових фінансових криз та їх основних причин.

Аналіз наслідків світових фінансових криз для глобальної економіки та окремих країн.

Вивчення реакції урядів, міжнародних організацій та фінансових установ на фінансові кризи.

Оцінка ефективності заходів, які були прийняті для запобігання та зменшення наслідків фінансових криз.

Аналіз сучасної ситуації на світовому фінансовому ринку та можливих ризиків, що можуть спричинити нові фінансові кризи.

Розробка рекомендацій щодо політики та стратегії управління фінансовими ризиками та забезпечення стійкості економіки у майбутньому.

Дослідження полягає в розумінні факторів, що спричиняють фінансові кризи, вивченні реакції урядів та фінансових установ на такі кризи та розробці ефективних стратегій запобігання та зменшення наслідків фінансових криз у майбутньому. Дослідження такої теми допоможе збільшити рівень розуміння проблем економіки та фінансів, що в свою чергу може сприяти більш ефективному управлінню ризиками та стабільності фінансової системи.

Результати дослідження можуть використовуватися у розробці економічної політики, в управлінні фінансовими ризиками та прийнятті стратегічних рішень щодо фінансового розвитку. Також дослідження може бути корисним для науковців, студентів, викладачів, бізнесменів та громадських діячів, які цікавляться економікою та фінансами.

Предметом дослідження є світові фінансові кризи та їх ситуація на світовому фінансовому ринку та можливі ризики, які можуть спричинити нові фінансові кризи.

Об'єктом дослідження є світова економіка та її фінансова система, а предметом – світові фінансові кризи та їх особливості, з метою вивчення

причин виникнення криз, вивчення реакції урядів та фінансових установ на них та розробки ефективних стратегій запобігання та зменшення наслідків фінансових криз у майбутньому.

Методи дослідження. В нашому дослідженні про світові фінансові кризи та їх особливості, методи дослідження були наступні: Історичний аналіз: цей метод дозволяє вивчити історію світових фінансових криз, їхні причини та наслідки. Аналіз статистичних даних: цей метод використовується для аналізу даних про фінансові показники різних країн та світової економіки. Експертні оцінки та інтерв'ю: цей метод може допомогти зібрати думки та оцінки від експертів з економіки та фінансів щодо причин, наслідків та можливих стратегій запобігання та зменшення наслідків світових фінансових криз.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2023.

Рік захисту роботи 2023.

Ключові слова: світові фінансові кризи, глобальна економіка, нерівномірний розвиток ринків, кредитні борги, регулювання фінансових ринків, управління ризиками, дефіцит зовнішньої торгівлі, падіння акційних ринків, безробіття, моніторинг фінансових ринків, інвестиційний клімат, стабільність макроекономічного середовища.

Відгук
на кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету Міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
факультету Міжнародної економіки і менеджменту
Ткаченко Роман Вікторович
на тему «Фінансові кризи у світовій економіці та їх макроекономічні наслідки»

1. Актуальність теми:

Тема «Фінансові кризи у світовій економіці та їх макроекономічні наслідки» є досить актуальною незалежно від часу. Фінансові кризи є складними подіями, що мають серйозні наслідки для економічних систем та людей. Історично, світова економіка стикалася з різними фінансовими кризами. Навіть в сучасному світі фінансові кризи є повторюваними явищами.

Однак, світова економіка постійно змінюється, і нові фінансові кризи можуть виникати з різних причин, таких як банкрутство компаній, банківські кризи, кризи валютного ринку, політичні нестабільності тощо. Вивчення і аналіз світових фінансових криз та їх особливостей допомагає розуміти природу та причини цих криз, а також розробляти ефективні стратегії для уникнення або пом'якшення їх наслідків.

Тому, кваліфікаційна бакалаврська робота на цю тему є актуальною, оскільки фінансові кризи – це складна та невід'ємна частина світової економіки, а розуміння їх особливостей та вивчення попередніх прикладів може допомогти в розробці більш стійких та ефективних фінансових стратегій.

2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи:

Робота, виконана Ткаченко Р.В., відображає глибоке дослідження теми світових фінансових криз. Ґрунтовний аналіз проблематики дозволяє зробити висновки, засновані на об'єктивних даних та наукових методах. Робота, яка виконана в межах освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка» здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, має академічну базу та використовує наукові джерела для підтвердження наведених тверджень. Це сприяло створенню надійного та обґрунтованого дослідження. Виконана робота демонструє аналітичні навички її автора Ткаченко Р.В., такі як здатність збирати, організувати та аналізувати великий масив інформації

3. Наявність самостійних розробок автора:

В межах кваліфікаційної бакалаврської роботи включав свої власні розробки, аналітичні підходи та висновки. Це були оригінальні підходи до аналізу конкретних кризових ситуацій, власні авторські пропозиції щодо

стратегій управління ризиками, навіть були спроби сформулювати нові підходи до розуміння фінансових криз, які носили дещо дискусійний характер.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій:

Робота має чітку теоретичну основу, засновану на передових наукових джерелах та концепціях. Ткаченко Р.В. проявив розуміння основних причин та механізмів фінансових криз, а також здатність аналізувати їх в контексті світової економіки. Робота містить в собі аналіз світових фінансових криз, їх впливу на ринки, економіку та фінансові інститути. Автор в роботі формулює чіткі практичні рекомендації, які можуть бути використані для управління ризиками фінансових криз або зменшення їх впливу. Ці рекомендації стосуються політики, регулювання, управління ризиками та стратегій інвестування.

5. Наявність недоліків:

Робота обмежена у своєму обсязі, тому не охоплювати всі аспекти світових фінансових криз. Дослідження фокусується лише на певних аспектах, не враховуючи інші. Робота не містить нових інсайтів та оригінальних внесків у вивчення світових фінансових криз. Вона переважно базуватися на вже існуючих концепціях та даних. Робота не містить достатньо високоякісних та актуальних наукових джерел, що підтверджують аргументи та висновки.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК:

Кваліфікаційна бакалаврська робота Ткаченко Романа Вікторовича на тему «Фінансові кризи у світовій економіці та їх макроекономічні наслідки» допускається до захисту перед ЕК. Оцінка письмової частини кваліфікаційної роботи 42 бали.

Науковий керівник: доцент кафедри міжнародної економіки, доц., к.е.н.

(посада, учене звання, науковий ступінь)

Котенок А.Г.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

“ ” 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ФІНАНСОВИХ КРИЗ.....	6
1.1.Сутність, зміст та класифікація фінансових криз.....	6
1.2. Економічні та політичні чинники виникнення криз.....	10
1.3.Теоретико-методологічне підґрунтя прогнозування економічних криз.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ	
НА СВІТОВИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК.....	19
2.1. Циклічність та економічні кризи.....	19
2.2. Аналіз причин та наслідків найбільших сучасних криз та їх вплив на українську економіку.....	25
2.3. Ретроспективний аналіз фінансових криз в Україні.....	29
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ФІНАНСОВИХ	
КРИЗ : СВІТОВИЙ ДОСВІД АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	48
3.1. Модель оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідків.....	48
3.2. Механізми запобігання та протидії фінансовим кризам.....	52
3.3. Антикризова політики України: стан, перспективи розвитку.....	56
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Фінансові кризи мають серйозний вплив на економіку країн та весь світ. Вони можуть призвести до зменшення виробництва, зростання безробіття, зниження рівня життя населення та інших негативних наслідків.

Під час останньої світової фінансової кризи, були порушені фінансові системи багатьох країн, що призвело до зниження рівня економічного зростання та створило складну ситуацію в економіці багатьох країн. Такі кризи негативно впливають на фінансову стабільність країн та світову економічну систему в цілому.

Тому, дослідження світових фінансових криз та їх особливостей є дуже важливим для розуміння та запобігання подібних криз у майбутньому. Це допоможе економістам та фінансистам розробляти ефективніші стратегії в управлінні економікою та фінансовими ризиками, а також розвивати політики, що сприяють підвищенню стійкості економіки в умовах глобалізації та надзвичайних ситуацій, таких як пандемія COVID-19.

Дослідження світових фінансових криз також має важливе значення для підвищення фінансової грамотності населення та управління особистими фінансами. Знання про причини та наслідки фінансових криз може допомогти людям зрозуміти, як вони можуть захистити свої фінансові інтереси та уникнути ризиків під час кризових ситуацій.

Однією з основних переваг дослідження світових фінансових криз є те, що воно допомагає виявити та проаналізувати головні причини, що спричиняють кризи, а також знайти ефективні шляхи їх запобігання та зменшення наслідків. Це дозволяє урядам та фінансовим установам приймати ефективні заходи для забезпечення стійкості фінансової системи та економіки в цілому.

Нарешті, дослідження світових фінансових криз є важливим елементом науково-дослідницької діяльності, оскільки воно дозволяє встановлювати та розвивати нові теорії, методи та підходи до вивчення та розв'язання проблем

економіки та фінансів.

Отже, актуальність дослідження світових фінансових криз та їх особливостей зумовлена необхідністю розуміння та запобігання подібних криз у майбутньому, підвищенням фінансової грамотності населення та управління особистими фінансами, ефективним управлінням економікою та фінансовою системою, а також розвитком науково-дослідницької діяльності в галузі економіки та фінансів.

Враховуючи актуальність дослідження глобалізаційних процесів на національну економіку, чимало іноземних та вітчизняних науковців присвятили свої праці даній проблематиці, серед них варто відзначити Кириченка К. Т, Коваленка В.В., Крохмалю О. В., Макогона Ю. В, Михайловську О.В, Назаркіна Л.І., О.Ю.Родкіна, О.М.Тарасенко. Проте подальший ефективний розвиток національної економіки потребує переусвідомлення причин та наслідків кризових явищ у світовій економіці.[25-33]

Основною метою дослідження є вивчення світових фінансових криз, їх причин, наслідків та особливостей з метою розуміння факторів, що спричиняють фінансові кризи, та розробки ефективних стратегій запобігання та зменшення наслідків подібних криз у майбутньому.

Для досягнення цієї мети, дослідження може включати наступні завдання:

1. Дослідження історії світових фінансових криз та їх основних причин.
2. Аналіз наслідків світових фінансових криз для глобальної економіки та окремих країн.
3. Вивчення реакції урядів, міжнародних організацій та фінансових установ на фінансові кризи.
4. Оцінка ефективності заходів, які були прийняті для запобігання та зменшення наслідків фінансових криз.
5. Аналіз сучасної ситуації на світовому фінансовому ринку та можливих ризиків, що можуть спричинити нові фінансові кризи.
6. Розробка рекомендацій щодо політики та стратегії управління фінансовими ризиками та забезпечення стійкості економіки у

майбутньому.

Дослідження полягає в розумінні факторів, що спричиняють фінансові кризи, вивченні реакції урядів та фінансових установ на такі кризи та розробці ефективних стратегій запобігання та зменшення наслідків фінансових криз у майбутньому. Дослідження такої теми допоможе збільшити рівень розуміння проблем економіки та фінансів, що в свою чергу може сприяти більш ефективному управлінню ризиками та стабільності фінансової системи.

Результати дослідження можуть використовуватися у розробці економічної політики, в управлінні фінансовими ризиками та прийнятті стратегічних рішень щодо фінансового розвитку. Також дослідження може бути корисним для науковців, студентів, викладачів, бізнесменів та громадських діячів, які цікавляться економікою та фінансами.

Предметом дослідження є світові фінансові кризи та їх ситуація на світовому фінансовому ринку та можливі ризики, які можуть спричинити нові фінансові кризи.

Об'єктом дослідження є світова економіка та її фінансова система, а предметом - світові фінансові кризи та їх особливості, причин виникнення криз, вивчення реакції урядів та фінансових установ на них та розробки ефективних стратегій запобігання та зменшення наслідків фінансових криз у майбутньому.

Методи дослідження. В нашому дослідженні про світові фінансові кризи та їх особливості, методи дослідження були наступні: Історичний аналіз: цей метод дозволяє вивчити історію світових фінансових криз, їхні причини та наслідки. Аналіз статистичних даних: цей метод використовується для аналізу даних про фінансові показники різних країн та світової економіки. Експертні оцінки та інтерв'ю: цей метод може допомогти зібрати думки та оцінки від експертів з економіки та фінансів щодо причин, наслідків та можливих стратегій запобігання та зменшення наслідків світових фінансових криз.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

1.1. Сутність, зміст та класифікація фінансових криз

Фінансова криза – це серйозний та негативний вплив на фінансову систему країни, що призводить до порушення стійкості та нормального функціонування фінансової системи та має наслідки для реальної економіки.

Сутність фінансової кризи полягає у тому, що вона виникає, коли у фінансовій системі виникає дисбаланс, знижується довіра до банків та інших фінансових установ, що може призвести до збоїв у платіжній системі, скорочення кредитування, зростання рівня невиконаних зобов'язань боржниками та інші наслідки.

Класифікація фінансових криз може бути здійснена за різними ознаками.

За типом джерела виникнення фінансову кризу можна класифікувати на:

- валютну кризу, коли відбувається різке скорочення обсягів зовнішньої торгівлі та інвестицій, що призводить до дефіциту платіжного балансу та зниження курсу національної валюти;
- фінансову кризу, коли відбувається зниження довіри до банків та інших фінансових установ, що призводить до відтоку депозитів та зниження ліквідності банків;
- бюджетну кризу, коли виникає дисбаланс у державному бюджеті та збільшення боргового навантаження держави.

За рівнем виникнення та розповсюдження кризу можна класифікувати на:

- локальну кризу, коли вона обмежена діяльністю одного банку або галузі;
- національну кризу, коли вона стосується всієї країни;
- глобальну кризу, коли вона впливає на багато країн та регіонів світу.

За причиною виникнення фінансову кризу можна класифікувати на:

- макроекономічні кризи, що виникають на рівні національної економіки через недостатнє управління економікою, нестабільність фінансової системи та низький рівень економічного розвитку;

- мікроекономічні кризи, що виникають на рівні окремих компаній, банків та інших фінансових установ через недостатню кваліфікацію та нестабільність управління внутрішніми процесами компаній.

За наслідками, фінансові кризи можна класифікувати на:

- кризи з локальними наслідками, коли їх наслідки мають мінімальний вплив на загальну економіку;
- кризи з наслідками на міжнародному рівні, коли їх наслідки впливають на країни та регіони світу та можуть мати серйозні наслідки для світової економіки.

Узагальнюючи, фінансова криза – це серйозна загроза для стійкості фінансової системи та економіки країни. Її класифікація залежить від багатьох факторів, таких як тип джерела виникнення, рівень виникнення та розповсюдження, причини виникнення та наслідки. Важливо розуміти, що попередження фінансових криз є ключовою задачею для стабільної роботи фінансової системи та економіки країни.

Для попередження фінансових криз необхідно вживати комплекс заходів. Зокрема, необхідно забезпечувати стійкість фінансової системи шляхом встановлення ефективних механізмів регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ. Для цього держава може запроваджувати регулятивні механізми, такі як встановлення вимог до капіталу та ліквідності, стрес-тестів, обов'язкових резервів, обмеження концентрації ризиків та інші.

Також важливо підвищувати фінансову грамотність та свідомість громадян щодо ризиків та можливих наслідків фінансових інвестицій. Для цього можуть бути запроваджені освітні та інформаційні кампанії.

Для запобігання макроекономічних криз важливо забезпечувати стабільну економічну політику та відповідальне управління державним бюджетом. Для цього можна запроваджувати механізми контролю за державними витратами та використанням бюджетних коштів.

Узагальнюючи, попередження фінансових криз є складним та багатогранним завданням, що вимагає координації дій державних та приватних

секторів, а також впровадження ефективних механізмів регулювання та нагляду за фінансовою системою.

Дефолти країн та банківські кризи є складними і багатограними явищами, які виникають в результаті різних економічних, політичних та соціальних факторів. Історія світової економіки свідчить про те, що дефолти та кризи були пов'язані з різними проблемами, такими як надмірна заборгованість, економічні спади, нездатність урядів та фінансових установ управляти фінансовими ризиками та нестабільність на фінансових ринках.

Один з перших відомих дефолтів був відбувся в 1557 році в Іспанії, коли король Філіп II не зміг повернути борги. Протягом наступних століть було багато дефолтів, зокрема в Південній Америці в 1820-х роках, під час Великої депресії в 1930-х роках, а також у 1990-х роках в країнах Східної Європи після розвалу Радянського Союзу. [41]

Банківські кризи також мають довгу історію. Найвідомішою кризою була Велика депресія, коли банки почали втрачати велику кількість грошей, що вкладали їх клієнти. У наступні десятиліття, банківські кризи траплялися у багатьох країнах, включаючи Японію в 1990-х роках та США в 2008 році.[28]

У наш час, країни та фінансові установи зазвичай прагнуть уникнути дефолтів та банківських криз, здійснюючи економічну політику, спрямовану на зниження ризиків та підвищення фінансової стабільності.

Для забезпечення фінансової стабільності, країни і міжнародні фінансові установи використовують різні інструменти та механізми. Один з найважливіших механізмів – це надання фінансової допомоги країнам, які потрапляють у складну економічну ситуацію. Наприклад, Міжнародний валютний фонд (МВФ) надає кредити країнам, які перебувають у фінансових складнощах. Умовою отримання кредиту є здійснення реформ, спрямованих на зменшення бюджетного дефіциту, підвищення економічного зростання та створення сприятливих умов для інвестицій.

Окрім того, країни можуть використовувати інші інструменти, такі як диверсифікація економіки, підвищення ефективності державного управління,

здійснення реформ у фінансовому секторі та підтримка малих та середніх підприємств. Ці заходи допомагають знизити ризики дефолту та банківських криз та збільшують шанси на стабільне економічне зростання.

Загалом, історія дефолтів країн та банківських криз є доказом того, що стабільність фінансових ринків та економічного розвитку є важливим завданням для країн та міжнародної спільноти.

Крім того, історія дефолтів та банківських криз також навчила нас про важливість регулювання та нагляду за фінансовим сектором. Регулювання фінансових ринків та фінансових установ має на меті зменшення ризиків та забезпечення стабільності в цьому секторі. Нагляд за фінансовим сектором допомагає виявляти ризики та запобігати можливим кризам.

Одним з важливих кроків у напрямку регулювання та нагляду за фінансовим сектором була прийнята в 2008 році Вашингтонська декларація, яка передбачала реформування глобальної фінансової системи з метою забезпечення її стабільності та зменшення ризиків. Серед запропонованих заходів були зміцнення капіталовкладень у фінансові установи, зменшення ризиків банківської діяльності та забезпечення більшої прозорості та відповідальності у фінансовому секторі. [35]

Загалом, історія дефолтів країн та банківських криз є важливим джерелом досвіду та навчання для країн та міжнародної спільноти. Ці події допомагають нам розуміти, які фактори призводять до криз та дефолтів, та які заходи можуть бути прийняті для зменшення ризиків та забезпечення стабільності. Для забезпечення економічної стабільності та процвітання необхідно використовувати всі доступні інструменти та механізми, зокрема регулювання та нагляд за фінансовим сектором та підтримка країн, що потрапили у складні умови. Наступність у здійсненні економічної політики та використання досвіду з минулого також є дуже важливими для забезпечення стабільності та процвітання. Наприклад, деякі країни можуть використовувати заходи, які були успішними в інших країнах, для зменшення ризиків та забезпечення економічної стабільності. Проте, необхідно враховувати особливості кожної

країни та її економічної ситуації, оскільки заходи, які були успішні в одній країні, можуть бути неефективними або навіть шкідливими в інших країнах.

Крім того, важливо забезпечувати ефективну комунікацію між країнами та міжнародними фінансовими установами, щоб забезпечити спільну реакцію на складні економічні ситуації та запобігти поширенню криз. Взаємодія між країнами та фінансовими установами допомагає забезпечувати більш ефективний та координований підхід до розв'язання економічних проблем.

Узагалі, дефолти країн та банківські кризи є складними явищами, які можуть мати серйозні наслідки для економічної стабільності та процвітання.

Для забезпечення ефективної реакції на економічні проблеми важливо також забезпечити ефективну комунікацію між країнами та міжнародними фінансовими установами.

Загалом, регулювання фінансового сектору та зменшення ризиків криз є важливими завданнями для забезпечення стабільності та процвітання економіки. Розуміння причин та наслідків дефолтів країн та банківських криз, а також використання досвіду минулого та застосування ефективних заходів та інструментів допомагають забезпечувати стабільність та процвітання економіки в майбутньому.

1.2. Економічні та політичні чинники виникнення криз

Виникнення криз в економіці та фінансовій сфері може бути зумовлене різноманітними економічними та політичними чинниками. Розглянемо основні з них:

1. Недостатність регулювання та нагляду. Недостатність контролю за діяльністю банків та інших фінансових установ може призвести до ризиків та збитків, які розповсюджуються на всю економіку країни. Невідповідність вимогам до капіталізації, ліквідності та кредитної якості може призвести до банкрутства банків та інших фінансових установ.
2. Глобалізація. Глобалізація має позитивний вплив на розвиток світової економіки, проте вона також створює ризики для стійкості економіки та фінансової системи країни. Залежність від зовнішніх ринків та інвестицій

може призвести до проблем, коли зовнішні шоки швидко розповсюджуються по всій економіці країни.

3. Кризи державного бюджету. Недостатня фінансова стійкість держави та невідповідність бюджетних видатків може призвести до зростання боргового навантаження та зменшення інвестицій до економіки. Це може спричинити зниження довіри до економіки країни та викликати економічні труднощі.
4. Політичні кризи. Політичні конфлікти та нестабільність можуть мати негативний вплив на економіку країни. Вони можуть призвести до зменшення інвестицій та зростання ризиків в економіці, а також до скорочення платіжного балансу та зниження курсу національної валюти.
5. Зростання боргового навантаження. Зростання державного та корпоративного боргу може призвести до проблем з виплатою боргів та скорочення інвестицій в економіку. Це може стати причиною зростання ризиків та зменшення довіри до економіки країни.
6. Низька ефективність управління економікою. Недостатня ефективність управління економікою, включаючи недостатню конкуренцію, недостатню інфраструктуру та відсутність відповідних регуляторних механізмів, може призвести до низької економічної активності та розкрити недоліки управління.
7. Кризи у фінансовому секторі. Недостатня капіталізація та ліквідність банків, неправильне управління ризиками та недостатня регуляція можуть призвести до проблем в фінансовому секторі, що розповсюджуються на всю економіку.

Узагальнюючи, виникнення криз в економіці та фінансовій сфері залежить від різних економічних та політичних чинників. Важливо вживати комплекс заходів для забезпечення стійкості та запобігання кризам, включаючи забезпечення ефективного регулювання та нагляду, підвищення фінансової грамотності та свідомості громадян, стабілізацію державного бюджету та ефективне управління економікою.

Також важливо враховувати, що кризи можуть мати серйозні наслідки для різних соціальних груп, особливо для тих, хто вже знаходиться у вразливому становищі, таких як безробітні, малозабезпечені та соціально незахищені групи населення. Тому при запобіганні та подоланні криз важливо враховувати соціальний аспект та розробляти заходи для підтримки тих, хто опинився у складному становищі. У цьому контексті важливо розглянути приклад світової фінансової кризи 2008 року, яка спричинила значні наслідки для світової економіки та була однією з найсерйозніших криз в історії. [15]

Однією з основних причин виникнення світової фінансової кризи 2008 року було зростання боргового навантаження, включаючи боргове навантаження на домогосподарства, банки та держави. Це призвело до збільшення кількості неплатоспроможних боржників та скорочення інвестицій. Додатковими причинами виникнення кризи стали низький рівень регулювання та нагляду, недостатня ефективність управління та відсутність відповідних регуляторних механізмів, а також зниження рівня довіри до фінансової системи.

Існує багато економічних та політичних чинників, які можуть призвести до виникнення фінансових криз. Ось деякі з них:

Економічні чинники:

1. Недостатня ліквідність на ринку: якщо на ринку виникає нестача грошових ресурсів, це може призвести до паніки та масового виведення грошей з банків та інших фінансових установ.
2. Підвищений рівень боргів: коли компанії, установи та інші суб'єкти економіки заборговуються на великі суми, це може призвести до складних економічних умов та погіршення фінансової стійкості.
3. Зміна інвесторської поведінки: коли інвестори змінюють свої інвестиційні стратегії, це може призвести до падіння цін на активи та ризику невиконання фінансових зобов'язань.

Політичні чинники:

1. Нестабільність уряду: якщо в країні немає стабільного уряду або влада не може вирішувати проблеми економіки, це може призвести до погіршення фінансової ситуації.
2. Геополітичні кризи: конфлікти між країнами або регіонами можуть призвести до зменшення інвестицій та збитків на ринках.
3. Законодавчі зміни: зміни у законодавстві можуть призвести до погіршення фінансових умов та ризику дефолту.

Враховуючи ці чинники та багато інших, можна сказати, що фінансові кризи зазвичай є результатом складного взаємодії економічних та політичних чинників.

Внаслідок світової фінансової кризи 2008 року були втрачені мільйони робочих місць та знижена економічна активність в багатьох країнах. Криза також мала серйозний вплив на світові фінансові ринки та зумовила зростання боргового навантаження на держави. Країни з високим рівнем заборгованості зіткнулися зі значними економічними труднощами та змушені були вживати складних заходів для подолання кризи [19].

Найбільш значні заходи було вжито ФРС США. З грудня 2007 до червня 2010 року ФРС різним банкам, корпораціям і урядам під нульовий відсоток було видано і не повернуто 16 трлн. кредитів. Інформація про такі гігантські розміри цих операцій не оприлюднювалась керівництвом ФРС через очікуваної негативної реакції американців і навіть Конгрес не був поставлений до відома, дані були розкриті в результаті аудиту. У зв'язку з цим, Україна вживала заходів для зменшення негативного впливу світової фінансової кризи на економіку країни [27]. Наприклад, були запроваджені заходи щодо стабілізації фінансової системи України, зокрема, НБУ надавав ліквідність банкам, зменшив відсоткові ставки та збільшив розмір депозитних гарантій для захисту вкладників. Також уряд України запровадив заходи щодо стимулювання економіки, зокрема, було запроваджено програму реструктуризації кредитів для підприємств та програму забезпечення додаткової ліквідності для банків. Україна також звернулася за фінансовою допомогою до Міжнародного

валютного фонду, що дозволило отримати додаткові ресурси для забезпечення стабільності економіки.

1.3. Теоретико-методологічне підґрунтя прогнозування економічних криз.

Прогнозування економічних криз є важливим інструментом управління економікою та фінансовою системою країни. Його метою є передбачення можливих ризиків та проблем, що можуть виникнути в економіці та фінансовій системі, та розроблення стратегій для їх запобігання та подолання.

Теоретико-методологічне підґрунтя прогнозування економічних криз базується на різних економічних теоріях та методах аналізу. Розглянемо деякі з них:

1. Теорія циклів. Ця теорія базується на передбаченні, що економічна активність розвивається у циклічних процесах зі зміною фаз розширення та звуження. Прогнозування економічних криз у цій теорії базується на аналізі попередніх циклів та виявленні тенденцій у зміні рівня економічної активності.
2. Метод аналізу ризиків. Цей метод базується на ідентифікації можливих ризиків та оцінці їх впливу на економіку та фінансову систему. Для цього використовуються різні методи аналізу, такі як SWOT-аналіз, аналіз PESTEL, аналіз чутливості та інші.
3. Моделювання економіки. Цей метод базується на розробленні математичних моделей, які відображають різні аспекти економіки та фінансової системи. Моделі можуть бути як макроекономічними, що відображають стан економіки в цілому, так і мікроекономічними, що відображають діяльність окремих галузей та компаній. Прогнозування економічних криз у цьому методі базується на розробленні різних сценаріїв розвитку економіки та визначенні їхнього впливу на рівень економічної активності та стійкість фінансової системи.
4. Аналіз фундаментальних факторів. Цей метод базується на аналізі фундаментальних факторів, таких як рівень зайнятості, інфляція, обсяги виробництва та споживання, державний бюджет та інші. Аналіз

фундаментальних факторів дозволяє визначити загальний стан економіки та її можливі перспективи.

5. Аналіз технічних факторів. Цей метод базується на аналізі технічних факторів, таких як використання технологій та інновацій, обсяги виробництва та споживання, динаміка ринків та інші. Аналіз технічних факторів дозволяє визначити перспективні напрямки розвитку економіки та прогнозувати можливі технічні ризики [56].

Узагальнюючи, прогнозування економічних криз базується на різних теоріях та методах аналізу. Для ефективного прогнозування необхідно використовувати комплексний підхід та різноманітні методи аналізу, які дозволяють визначити ризики та виробити ефективні стратегії для запобігання та подолання економічних криз. Однак, важливо розуміти, що прогнозування економічних криз не є точною наукою, тому необхідно забезпечувати постійний моніторинг економічної та фінансової ситуації та оперативно реагувати на можливі загрози та ризики. Також важливо враховувати соціальний аспект та забезпечувати заходи для підтримки тих, хто опинився у складному становищі внаслідок економічної кризи.

При прогнозуванні економічних криз важливу роль відіграють політичні та економічні чинники. Для прикладу, політичні зміни в країні, зокрема зміна уряду чи президента, можуть мати великий вплив на стабільність економіки та фінансової системи. Також важливими факторами є міжнародні тенденції та зміни в світових економічних процесах, зокрема зміни у міжнародному торгівлі, коливання валютних курсів, зміни в структурі світових ринків та ін.

Важливим аспектом прогнозування економічних криз є також врахування інновацій та технологічних змін в економіці. Технологічний прогрес може мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку та фінансову систему. Наприклад, впровадження нових технологій може сприяти зростанню ефективності виробництва та підвищенню конкурентоспроможності країни, однак, водночас може призвести до зменшення кількості робочих місць та збільшення ризику соціальних конфліктів.

Отже, прогнозування економічних криз є складним процесом, який базується на різних теоріях та методах аналізу. Для ефективного прогнозування необхідно враховувати різні фактори, які можуть впливати на економіку та фінансову систему, зокрема політичні, економічні, технологічні та соціальні. Прогнозування економічних криз допомагає уникнути негативних наслідків та запобігти розвитку економічних та фінансових проблем. Однак, необхідно розуміти, що прогнозування не є точною наукою, тому важливо забезпечувати постійний моніторинг економічної та фінансової ситуації та оперативно реагувати на можливі ризики та загрози [71].

Класифікація фінансових криз може відрізнятися залежно від конкретної методології, що використовується. Однак, найбільш поширеною класифікацією є класифікація за джерелом виникнення криз. Згідно з цією класифікацією, фінансові кризи можна поділити на такі типи:

1. Кризи попиту. Ці кризи виникають через зниження споживчих запитів або попиту на товари та послуги.
2. Кризи пропозиції. Ці кризи виникають через недостатню кількість товарів та послуг на ринку.
3. Фінансові кризи. Ці кризи виникають через проблеми у фінансовій системі країни, зокрема через кризи банківської системи, проблеми з бюджетом та інші.
4. Кризи зовнішнього боргу. Ці кризи виникають через невиконання боргів або надмірну залежність від зовнішнього капіталу.
5. Кризи валютного курсу. Ці кризи виникають через зниження курсу валюти країни, що може мати негативний вплив на інфляцію та економіку в цілому.
6. Кризи бюджету. Ці кризи виникають через недостатній рівень доходів бюджету або надмірні витрати, що може призвести до збільшення державного боргу та інфляції.
7. Кризи енергетичного сектору. Ці кризи виникають через проблеми у енергетичному секторі, зокрема через недостатню кількість енергоносіїв, недостатні інвестиції у енергетичний сектор та інші.
8. Кризи екології та природних ресурсів. Ці кризи виникають через надмірне

використання природних ресурсів та негативний вплив на екологію, що може призвести до економічних проблем та соціальних конфліктів [68].

Крім того, фінансові кризи можуть класифікуватися за ступенем розвитку. Згідно з цією класифікацією, фінансові кризи можна поділити на такі типи:

1. Локальні кризи. Ці кризи виникають в окремих галузях або регіонах та мають обмежений вплив на економіку країни в цілому.
2. Регіональні кризи. Ці кризи виникають в окремих регіонах країни та мають середній вплив на економіку країни в цілому.
3. Національні кризи. Ці кризи виникають на рівні всієї країни та мають значний вплив на економіку та соціальну сферу країни.
4. Міжнародні кризи. Ці кризи виникають на міжнародному рівні та мають значний вплив на світову економіку та фінансову систему.

Узагальнюючи, класифікація фінансових криз базується на різних факторах та методологіях аналізу, тому може відрізнятися залежно від конкретної методики, що використовується. Прогнозування фінансових криз також базується на аналізі різних чинників, зокрема політичних, економічних, технологічних та соціальних. Це дозволяє ефективно визначати можливі ризики та загрози та вживати заходів для їх запобігання або мінімізації наслідків.

Прогнозування фінансових криз має важливе значення для держав, компаній та індивідуальних інвесторів. Це дозволяє підвищити рівень захищеності від ризиків та планувати дії на майбутнє. Для ефективного прогнозування необхідно використовувати різні методи аналізу та моделювання, зокрема статистичні методи, аналіз тенденцій та прогнозування на основі експертних оцінок.

Узагальнюючи, фінансові кризи є складними економічними та фінансовими явищами, які можуть виникнути з різних причин. Прогнозування криз базується на аналізі різних чинників та методологій та дозволяє підвищити рівень захищеності від ризиків та планувати дії на майбутнє.

Фінансові кризи можуть мати серйозні наслідки для економіки та

суспільства в цілому, тому їх необхідно попереджувати та приймати відповідні заходи. Прогнозування криз базується на глибокому аналізі різних чинників та методологій, що дозволяє підвищити рівень захищеності від ризиків та планувати дії на майбутнє, щоб зменшити вплив можливих криз. Крім того, ефективне регулювання фінансової системи, покращення фінансової грамотності та здатності ризикувати може допомогти зменшити ймовірність виникнення криз та знизити їхні наслідки [63].

Для попередження та мінімізації наслідків фінансових криз необхідно проводити постійний моніторинг економічних та фінансових ринків, аналізувати дані та ризики, розробляти та впроваджувати ефективні стратегії та політики. Для цього можуть використовуватися різні інструменти, такі як стрес-тестування фінансових установ, вивчення макроекономічних індикаторів, визначення ключових ризиків та т.д.

Крім того, ефективне регулювання фінансової системи може допомогти зменшити ризики виникнення криз та знизити їхні наслідки. Регулювання може включати в себе різні заходи, такі як встановлення рівня капіталу для банків та фінансових установ, створення системи страхування вкладів, контроль за діяльністю інвестиційних фондів, встановлення прозорих правил та ін.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ НА СВІТОВИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

2.1. Циклічність та економічні кризи

Глобальні фінансові кризи можуть мати серйозні наслідки для світового соціально-економічного розвитку. Такі кризи можуть спричинити падіння валют, зменшення виробництва, втрату робочих місць, падіння доходів, збільшення бідності та інші економічні та соціальні проблеми.

Одним з найбільш відомих прикладів є світова фінансова криза 2008 року. Ця криза призвела до значного погіршення економічного становища багатьох країн, зокрема США та країн ЄС. У результаті кризи відбулося падіння ВВП, зменшення інвестицій та збільшення безробіття.

Крім того, глобальні фінансові кризи можуть мати великий вплив на розвиток країн, зокрема на країни з розвиваючимися економіками. Ці країни часто є більш вразливими до таких криз, оскільки не мають достатньої фінансової стійкості та розвиненої системи соціального захисту. Фінансові кризи можуть призвести до погіршення ситуації з бідністю, здоров'ям та освітою, що може мати негативний вплив на соціально-економічний розвиток цих країн на довгий термін.

Проте, фінансові кризи можуть також стати спонуканням до змін у системі управління економікою та розвитку нових стратегій. Наприклад, після світової фінансової кризи 2008 року були введені різні регулювальні політики для зменшення ризиків виникнення подібних криз у майбутньому. Також, кризи можуть дати поштовх до розвитку нових і інноваційних галузей, які можуть стати основою для нового росту та розвитку економіки.

Крім того, глобальні фінансові кризи можуть мати вплив на геополітичну ситуацію в світі. Кризи можуть призвести до зміни впливу країн, зміни відносин між країнами, впливати на стабільність регіонів тощо. Також, кризи

можуть спричинити посилення націоналізму та протекціонізму, що може мати негативний вплив на світову економіку та міжнародні відносини.

Отже, глобальні фінансові кризи можуть мати значний вплив на соціально-економічний розвиток світу, включаючи зменшення ВВП, збільшення безробіття та бідності, зміну геополітичної ситуації та інші проблеми. Проте, кризи можуть також стати спонуканням до змін у системі управління економікою та розвитку нових стратегій, а також можуть дати поштовх до розвитку нових інноваційних галузей. Тому важливо ретельно аналізувати та вирішувати проблеми, що виникають під час криз, а також вживати відповідних заходів для попередження їх виникнення в майбутньому.

Циклічність є однією з основних рис економічного розвитку, яка проявляється в постійних змінах позитивних та негативних фаз економічного циклу. Економічний цикл можна розглядати як періодичні коливання економічної активності, виробництва, зайнятості, інфляції та інших показників відповідно до певної закономірності.

Економічні кризи є негативними фазами циклу, які виникають через різкі зміни в економічній ситуації та загрози для стійкості економіки. Кризи можуть мати різне походження, зокрема фінансове, бюджетне, енергетичне, екологічне та інше, та можуть мати різний ступінь впливу на економіку та соціальну сферу країни. Також важливо підвищувати рівень фінансової грамотності та здатності ризикувати серед населення та бізнесу. Люди повинні знати про можливі ризики та навчитися приймати розумні фінансові рішення, що допоможе зменшити ризики виникнення криз та їхні наслідки.

У цілому, попередження та боротьба з фінансовими кризами є важливим завданням для країн та міжнародних організацій. Тільки за умови вчасного та ефективного реагування на загрози можна забезпечити стабільний розвиток економіки та покращення життя людей.

Циклічність та економічні кризи взаємопов'язані, оскільки кризи є негативною фазою циклу, яка відображає реакцію економіки на різні зміни та загрози. Зміна циклічності може вказувати на можливість виникнення криз або

їх послаблення. Наприклад, під час економічного зростання збільшується виробництво, зменшується безробіття та збільшується споживчий попит, що в свою чергу сприяє зростанню інфляції та загрозам фінансової стійкості. Наступні етапи циклу можуть бути пов'язані зі зменшенням виробництва, збільшенням безробіття та іншими негативними наслідками, що можуть призвести до економічних криз.

Прогнозування циклічності та криз включає аналіз різних економічних, соціальних та політичних факторів, що впливають на стійкість економіки. Для цього використовуються різні методи та моделі аналізу, зокрема:

1. Аналіз тенденцій. Цей метод базується на аналізі довгострокових тенденцій розвитку економіки та її стійкості до різних змін. На основі аналізу можна встановити, які фактори впливають на циклічність та як їх можна вплинути для запобігання криз.
2. Аналіз макроекономічних показників. Цей метод полягає в аналізі різних макроекономічних показників, таких як ВВП, інфляція, безробіття та інші. На основі аналізу можна встановити, які показники є найбільш чутливими до змін та які можуть вказувати на можливість виникнення криз.
3. Моделювання. Цей метод включає розробку математичних моделей та симуляцій, які дозволяють прогнозувати різні економічні сценарії та їх наслідки. На основі аналізу можна встановити, які фактори мають найбільший вплив на циклічність та як їх можна врахувати при розробці стратегій запобігання криз.
4. Експертні оцінки. Цей метод полягає в залученні експертів з різних галузей економіки та інших сфер для отримання прогнозів та оцінок можливих ризиків та загроз для економіки. На основі аналізу можна встановити, які фактори мають найбільший вплив на циклічність та як їх можна врахувати при розробці стратегій запобігання криз.

Однак, прогнозування економічних криз має свої обмеження та складності. Наприклад, складність у визначенні впливу різних факторів на

економіку та їх взаємодію, невизначеність у майбутніх тенденціях та змінах, а також можливість неочікуваних подій, які можуть призвести до криз.

Також, ефективність прогнозування криз залежить від правильного аналізу та інтерпретації даних, а також від вірного вибору методів та моделей аналізу. Тому для ефективного прогнозування криз необхідно мати не тільки високу кваліфікацію та знання з економіки, але й доступ до достовірної та повної інформації про стан економіки та ринків.

Узагальнюючи, прогнозування економічних криз є важливою задачею, яка дозволяє знизити ризики та планувати дії на майбутнє. Для цього використовуються різні методи та моделі аналізу, але прогнозування має свої обмеження та складності. Все ж, правильне прогнозування може допомогти уникнути негативних наслідків та підвищити стійкість економіки.

Фактори виникнення банківської кризи і механізми їх впливу на банківську систему наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. - Фактори виникнення банківської кризи і механізми їх впливу на банківську систему

Фактори	Механізми впливу на банківську систему
Несприятливі зміни цін на основних для країни експортних та імпорتنих ринках	Різке зниження цін на традиційні експортні товари або різке зростання вартості імпорту спричиняють втрату валютних доходів для країни в цілому та експортерів, що може зумовити збитки для банків, які їх обслуговують.
Переживання короткострокових зобов'язань у структурі боргу	Висока питома вага короткострокових зобов'язань, внаслідок необхідності направлення країною значних коштів на обслуговування зовнішнього боргу, накладає на банки великі обмеження у проведенні активних операцій.
Реальне подорожчання національної валюти	Переоціненість національної валюти у реальному вираженні призводить до скорочення чистого експорту і формує девальваційні очікування, які можуть спровокувати вилучення депозитів вкладниками банків.
Високі процентні витрати по внутрішньому боргу	Зростання доходності по внутрішніх зобов'язаннях означає, з одного боку, зростання процентних доходів, а з іншого – зниження ринкової вартості придбаних цінних паперів.
Висока вартість запозичень на ринку МБК	Зростання процентної ставки в умовах перевищення строковості активів банків над строковістю зобов'язань спричиняє підвищення вартості фіндування.
Високий рівень фінансових ризиків у банківській системі	Недостатність наявного капіталу у відношенні до прийнятих ризиків, слабе покриття зобов'язань ліквідними активами, дисбаланс між валютними активами і зобов'язаннями, висока частка прострочених позик у кредитному портфелі банків можуть спричинити як банкрутство окремого банку, так і широкомасштабну банківську кризу.

Уповільнення економічного зростання	Зниження темпів економічного зростання спричиняє погіршення платоспроможності країни, звуження можливостей банківських позичальників щодо обслуговування боргу.
Інфляція	При проведенні курсу на придушення інфляції банківська система опиняється під ударом.
Відкритість економіки	Як свідчить практика, фінансова лібералізація спричиняє нагромадження у банків «поганих» боргів.
Валютизація активів банківської системи (в цілому або окремих статей активів)	Зміна частки активів, номінованих в іноземних валютах, свідчить про недовіру банківської системи до стабільності національної валюти, а зміна частки залучених коштів, особливо депозитів населення (з урахуванням поправки на доходність), - про недовіру населення.

Джерело: складено автором на основі [25]

Кризові прояви спостерігаються практично на всіх фінансових ринках. При цьому кожна фінансова криза останніх десятиріч є своєрідною і відрізняється від попередніх. Проте часом фактори, що сприяли її розвитку, схожі. Так, спільними факторами, що мали місце в усіх системних банківських кризах країн, які розвиваються, є лібералізація місцевої фінансової системи; концентрація спекулятивного капіталу на місцевих фінансових ринках; низька капіталізація банківської системи та її слабкість; концентрація внутрішніх позик у галузях, залежних від зовнішніх ринків; нерозвинутість фінансових інститутів; збільшення частки неповоротних кредитів. [43]

Крім того, досить часто факторами банківських криз є прийняття банками на себе надмірних ризиків; погане управління; недостатній внутрішній контроль або його відсутність; акцент на збільшенні ринкової частки банку, а не на прибутковості; прорахунки у валютній політиці; розрив вимог і зобов'язань по строках у самих банків або у їх позичальників.

Поряд з тим, у виникненні системних банківських криз помітну роль відіграють фактори зовнішньоекономічного характеру. Так, на початку 80-х років банківські кризи у багатьох країнах, які розвиваються, були зумовлені падінням цін на нафту та інші основні експортні товари; швидким зростанням зовнішнього боргу і подорожчанням його обслуговування. Зростання ціни ринкового рефінансування та девальвація національних валют спричинили неплатоспроможність ряду банків. Глибину і тривалість кризи збільшували

інфляційна грошово-кредитна і фінскальна політика, що проводилась урядами багатьох країн, а також неадекватність системи банківського нагляду.

Одним з важливих аспектів у боротьбі з глобальними фінансовими кризами є міжнародне співробітництво та координація дій між країнами. Важливо, щоб країни працювали разом для вирішення спільних проблем та розробки загальних стратегій. Наприклад, Міжнародний валютний фонд та Всесвітня банк грають важливу роль у регулюванні світової фінансової системи та координації дій країн у вирішенні спільних проблем.

Крім того, важливо забезпечувати стабільність та прозорість фінансової системи та зменшувати її вразливість до ризиків. Для цього необхідно проводити регулярний аудит та стрес-тестування фінансових установ, здійснювати контроль за ризиками та визначати ключові вразливості системи. Також важливо встановлювати ефективні механізми для моніторингу та попередження ризиків виникнення криз.

Крім фінансових заходів, важливим є розвиток соціально-економічної інфраструктури та системи соціального захисту. Це може допомогти забезпечити стабільність та захист вразливих верств населення в разі виникнення криз. Важливо також здійснювати соціально-економічну політику, спрямовану на збільшення зайнятості та доходів населення, що допоможе зменшити вплив криз на соціальну сферу. [19]

Отже, боротьба з глобальними фінансовими кризами вимагає комплексного підходу та взаємодії різних суб'єктів, включаючи країни, міжнародні організації та фінансові установи. Важливим є також розвиток соціально-економічної інфраструктури та системи соціального захисту, що допоможе зменшити вплив криз на соціальну сферу та захистити вразливі верстви населення.

Досягнення стабільності та стійкості фінансової системи є важливим елементом у забезпеченні соціально-економічного розвитку країн. Для цього важливо розробляти ефективні механізми регулювання та контролю фінансової

системи, зменшувати її вразливість до ризиків та відновлювати довіру до фінансових установ.

Крім того, важливо розвивати нові технології та інновації, що можуть стати основою для нового росту та розвитку економіки. Наприклад, введення блокчейн-технологій та інших інновацій може покращити ефективність та безпеку фінансових транзакцій та сприяти розвитку нових галузей економіки.

Важливо також забезпечувати міжнародне співробітництво та координацію дій між країнами для вирішення спільних проблем та розробки загальних стратегій. Наприклад, створення міжнародних фінансових інституцій та механізмів регулювання може допомогти вирішити багато з проблем, що виникають під час фінансових криз. [22]

Отже, для забезпечення соціально-економічного розвитку країн необхідно розробляти комплексні стратегії боротьби з глобальними фінансовими кризами, що включають в себе розвиток ефективної системи регулювання фінансової системи

Підводячи підсумок, апріорі з високою імовірністю можна стверджувати: сукупність перелічених факторів у їх системній взаємодії є достатньою інформаційною базою, щоб побудувати індикатори банківської кризи для консервативно налаштованого фінансового інституту.

2.2. Аналіз причин та наслідків найбільших сучасних криз та їх вплив на українську економіку

Однією з найбільших сучасних криз є світова фінансова криза 2008-2009 років, яка почалася в США та поширилася по всьому світу. Її головною причиною була надмірна позичкова активність банків та фінансових установ, яка призвела до створення пазирів на ринках нерухомості та інших активів. Прирост цін на нерухомість змусив банки позичати ще більше грошей, що збільшувало ризики неповернення кредитів. Коли ціни на нерухомість почали падати, значна частина позичок стала неповерненною, що призвело до кризи ліквідності банків та фінансових установ.

Наслідки цієї кризи стали відчутними по всьому світу. Україна не стала винятком, оскільки її економіка тісно пов'язана зі світовими ринками. Найбільш відчутною наслідком було зменшення експорту та інвестицій, зростання безробіття та спад виробництва. За оцінками Міжнародного валютного фонду, рівень ВВП України у 2009 році знизився на 14,8%, що стало найбільшим падінням за останні 18 років. [59]

Іншою сучасною кризою є криза COVID-19, яка почалася в 2020 році та має прямий вплив на економіку всього світу. Головною причиною є поширення коронавірусу та заходи по його боротьбі, які призвели до обмежень виробництва та обігу товарів та послуг. Крім того, пандемія призвела до зменшення інвестицій, зростання безробіття та зменшення споживчого попиту.

Вплив кризи COVID-19 на українську економіку також відчутний. За оцінками Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, у 2020 році ВВП України зменшився на 4,6%, а безробіття зросло до 10%. Відчутні наслідки кризи відчули також багато українських підприємств, зокрема у сфері туризму, готельно-ресторанного бізнесу, авіакомпаній та інших. [60]

Крім світової фінансової кризи та кризи COVID-19, Україна також переживала кризу нафтово-газового комплексу в 2014-2015 роках, яка була спричинена конфліктом на Сході України та економічною блокадою з боку Росії. Наслідки кризи полягали у зменшенні експорту, зниженні ВВП та зростанні безробіття. [61]

Загалом, всі ці кризи мають серйозний вплив на українську економіку, зокрема на рівень ВВП, інвестиції, зайнятість та інші показники. Для запобігання та ліквідації наслідків криз необхідно розробляти та реалізовувати ефективні стратегії, які враховують конкретні особливості та потреби української економіки. Наприклад, відновлення туристичної галузі та підтримка малого та середнього бізнесу можуть бути важливими кроками у зменшенні наслідків криз для України.

За весь період незалежності України вся банківська система перетворилася із інституційної категорії в соціально-політичну, а в умовах світової фінансової кризи – на просте визначення стійкості соціально-політичної та економічної незалежності України. Головним у сутності банку та його основою є організація грошово-кредитного процесу й імітування грошових знаків. Банківська система в українських умовах політичної нестабільності змінилася з інструменту фінансових перетворень на інструмент соціально-політичних конфліктів і впливів. Грошово-фінансова система може бути міцною тільки за умови, що вона опирається на самодостатнє, наукомістке, конкурентоспроможне власне виробництво. Якщо гроші перетікають в зарубіжну економіку, то створюється загроза як для розвитку нації, так і незалежності держави.

За визначеннями американської економічної науки, Україна має ушкодження грошово-фінансової системи через: 1) заощадження населення не трансформуються в інвестиції; 2) українська банківська система не кредитує власне виробництво. Взагалі, українська банківська система за законами ринкової економіки є антиринковою, бо руйнує головну ланку ринкової системи, знищує вітчизняне виробництво через штучно створену кризу платежів, реалізує політику монетаризму, здійснює опосередковане кредитування іноземних фірм через спекулятивні операції, сприяє втечі капіталів за кордон.

Випливає висновок, що для створення ринкової економічної системи потрібно реформувати банківську систему України. Її діяльність повинна відповідати інтересам нашої держави і нації, а не інших держав, які прагнуть завоювати наш ринок. Проблеми формування національної банківської системи є важливими і складними для вирішення.

Виходячи з того, що фінансова криза є передумовою виникнення нових теорій, можна спробувати на економічному та законодавчому рівнях розібратися, чому саме криза так швидко зруйнувала банківську систему України і які існують шляхи модернізації.

Головним показником надійності банківської установи є відношення власного капіталу банку до його зобов'язань. Наприклад, власний капітал «Астра Банку» (Греція) втричі перевищує обсяг зобов'язань, «БТА Банку» (Казахстан) – в 1,3 раза, а власний капітал державного Ощадбанку дорівнює 42% зобов'язань. У 40% українських банків цей показник набагато нижчий, ніж в Ощадбанку, а у деяких він узагалі від'ємний. Тільки у двох державних банках – Ощадбанку та Укрексімбанку – власний капітал перевищує депозити населення. [70]

За світовими нормами, рівень капіталізації української банківської системи відносно її зобов'язань дорівнює лише 15,5%. Джерелами її фінансування є кошти фізичних осіб – 25,6%; міжбанківські кредити і депозити фінансових установ – 37,1%; кошти вітчизняного корпоративного сектору – 18,8%. [71]

Банківська криза принесла банківській системі наступні складнощі: скорочення депозитної бази; банкрутство фінансово-кредитних організацій і масовим невиконанням ними своїх контрактних зобов'язань; зниження банківської ліквідності та прибутковості; збільшення частки «поганих кредитів»; упровадження надзвичайних адміністративних заходів. Це свідчить про те, що категорію «банківська криза» треба аналізувати комплексно, з огляду на її організаційну та управлінську сутність. При цьому брати до уваги здатність банківської системи виконувати свої основні функції: акумулювання і перерозподіл капіталу та грошових потоків; кліринг та здійснення платежів; зниження невизначеності й контроль ризиків; вирішення агентських проблем; розміщення коштів, що виникають під час укладення фінансових контрактів, а отже, спроможність її суб'єктів відповідати за своїми зобов'язаннями.

Таким чином, можемо зробити деякі узагальнені висновки:

- створена банківська система України сьогодні не відповідає вимогам антикризового та інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки;
- бездіяльність держави та НБУ призводить до втрати довіри і власне до банківської системи країни;

- законотворчий процес у банківській сфері невірно відбиває процеси, які в ній відбуваються.

Отже, банківська криза – глибоке «розшатування» банківської системи, унаслідок чого вона виявляється неспроможною ефективно виконувати свої функції.

Банківські кризи, як явища, варто розглядати як закономірність розвитку економіки в цілому. Циклічний характер функціонування фінансово-кредитної сфери носить об'єктивний характер, що підтверджується ретроспективним аналізом криз за останні часи, і цілком відповідає основним положенням теорії циклічного розвитку. Треба відмітити, що людство зазнало близько двадцяти фінансових криз від моменту їх історичної точки відліку.

На жаль, функціонування банківської системи України не має наукових основ,- інакше вона була б ефективним інструментом реалізації програм щодо економіки держави. Слід зауважити, що вітчизняні банки за роки незалежності чотири рази викрадали гроші населення

2.3. Ретроспективний аналіз фінансових криз в Україні

Світова фінансова криза, яка виникла у 2008 році внаслідок кризи на ринку житлових іпотечних кредитів в США, мала серйозний вплив на економіку всього світу, включаючи Україну. [73]

Один з головних каналів впливу світової фінансової кризи на Україну був через зміни у глобальних економічних умовах. Зниження попиту на експортні товари, зокрема сталі і кольорової металургії та зернових, призвело до скорочення валютних доходів України, зменшення резервів Національного банку України (НБУ) та виникнення зовнішньої фінансової незабезпеченості. Крім того, криза також призвела до зменшення обсягу іноземних інвестицій в Україну.

У свою чергу, ці зміни призвели до зниження зовнішньої та внутрішньої активності в економіці України. Зменшення зовнішньої активності призвело до зменшення обсягів експорту, внаслідок чого був зменшений внесок експорту в

ВВП України. Також зменшення доходів від експорту вплинуло на зовнішній баланс України, що призвело до збільшення дисбалансу в зовнішній торгівлі та зменшення валютних резервів.

Зменшення внутрішньої активності призвело до зменшення інвестицій в економіку, зниження споживчого попиту та зменшення ВВП України. Зниження ВВП призвело до зменшення доходів населення та збільшення безробіття.

Австрійська економічна школа в якості основної причини кризи називає кредитну експансію. На їхню думку, високі ціни на сировину обумовлені кредитною експансією, викликає інфляцію. Також має місце інший механізм: створені банками нові гроші при видачі кредитів направляються не в реальний сектор економіки, а на різні біржі (в тому числі товарні), і за допомогою цих величезних кредитних коштів інвестиційні фонди та інвестиційні банки маніпулюють цінами на товари.

Циклічність економічного розвитку також обумовлена кредитною експансією і являє собою наступний цикл: кредитна експансія, бум, крах. Під кредитною експансією мається на увазі видача коштів з рахунків до запитання (також з поточних рахунків) в кредит. Австрійська школа вважає, що це суперечить нормам права про неприпустимість використання речей, що знаходяться на зберіганні.

Виділяється також фіатная (фідуціарна) природа грошей, іншими словами незабезпеченість грошей реальними товарами (відсутність золотого стандарту).

Суттєвим чинником виникнення кредитної кризи в США, на думку деяких експертів, стало широке використання з початку 1990-х років похідних фінансових інструментів, деривативів і прагнення підвищити прибутковість за рахунок збільшення ризиків. При цьому немає аналізу, який би показав, що саме деривативи наблизили кризу, і що не наступила би криза в будівництві ще раніше, якби деривативи не сприяли розширенню платоспроможного попиту на нерухомість і дорогі товари.

У 2008 і 2009 роках більшість політиків і економістів прогнозувало швидке завершення кризи. Проте були й такі, хто говорив про довготривалий характер кризи. Зокрема, російський економіст Михайло Хазін оцінював тривалість кризи в 5-8 років. У 2009 році прогнози національних урядів щодо наслідків кризи для власних економік в більшості випадків були оптимістичніші, ніж про економіках інших країн і світу в цілому, і найчастіше називалися кінець 2009 або початок 2010 року. [57]

У 2011-2012 роках все більше і більше економістів стали говорити про тривалий характер кризи. Особливо підкреслюється, що криза далека від завершення і він продовжує розвиватися. Припущення українських фахівців про те, коли криза завершиться, сильно різняться: від кількох місяців, до декількох десятиліть. Аналогічно різноманітні, хоча і не настільки радикальні, прогнози дають і зарубіжні автори. Причини розкиду в тому, що державні діячі, з одного боку, побоюються негативних настроїв і навіть паніки серед учасників ринку, в тому числі споживачів, і намагаються заспокоїти людей оптимістичними прогнозами і запевненнями, що «Усе під контролем». З іншого боку – доводиться виправдовуватися за прийняття непопулярних заходів, що легше робити на тлі песимістичних прогнозів. Крім того, багато політологів та ЗМІ хочуть просто підняти рейтинг публікацій хльосткими апокаліптичними пророцтвами. [59]

Детальна інформація про динаміку зміни кількості банків України відображена нижче, на рис.2.1.

Україна як незалежна держава зазнала декількох фінансових криз. Найбільші з них були спричинені зовнішніми та внутрішніми факторами, зокрема недостатньою реформою банківської системи та знеціненням валютної курсу. Розглянемо деякі з них:

1. Криза 1998 року. Ця криза була спричинена глобальною фінансовою кризою того часу, а також недостатньою стійкістю банківської системи України. У 1998 році рівень інфляції в Україні досягнув 27%, а курс гривні до долара знизився майже удвічі. Уряд України був змушений

звернутися за допомогою до Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних фінансових інституцій. [23]

2. Криза 2008-2009 років. Ця криза почалася в США та поширилася по всьому світу. Українська економіка була відчутно постраждала від неї, зокрема через зниження інвестицій, зменшення попиту на експортні товари та зростання безробіття. Внаслідок кризи було створено фінансовий стабілізаційний фонд, який допоміг зменшити наслідки кризи. [24]

Криза 2014-2015 років. Ця криза була спричинена конфліктом на Сході України та економічною блокадою з боку Росії. Наслідки кризи полягали у зменшенні експорту, зниженні ВВП та зростанні безробіття. [25]

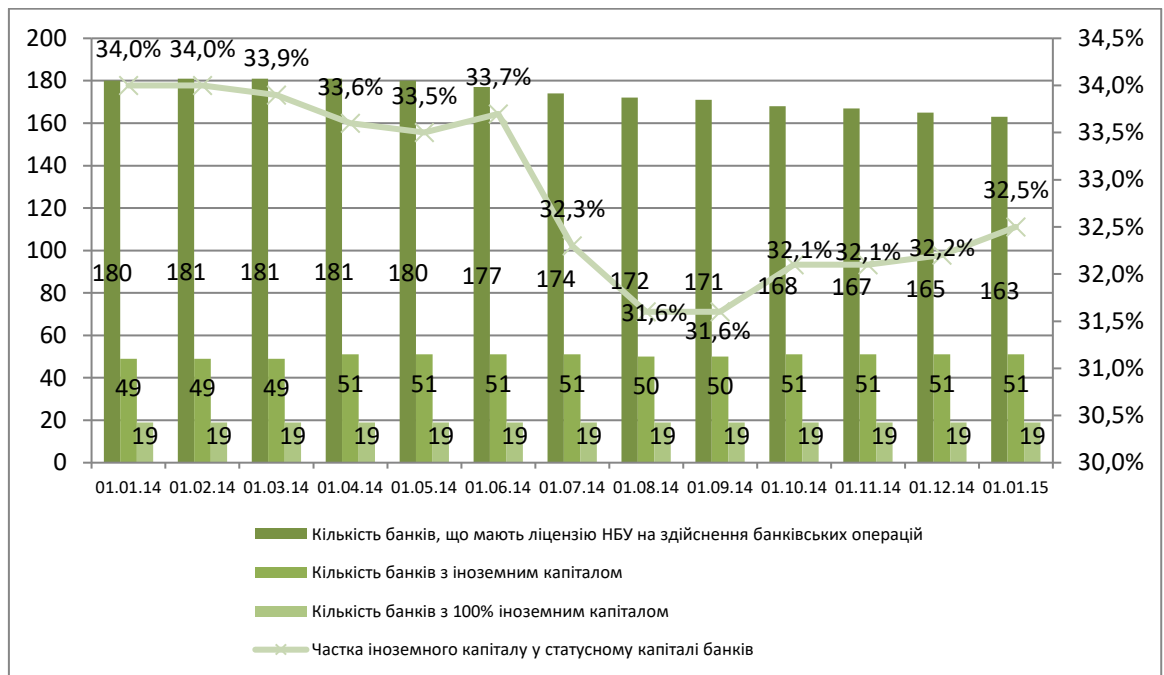

Рисунок 2.1. - Динаміка зміни кількості банків України.

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [40]

Україна як незалежна держава зазнала декількох фінансових криз. Найбільші з них були спричинені зовнішніми та внутрішніми факторами, зокрема недостатньою реформою банківської системи та знеціненням валютної курсу. Розглянемо деякі з них:

3. Криза 1998 року. Ця криза була спричинена глобальною фінансовою кризою того часу, а також недостатньою стійкістю банківської системи України. У 1998 році рівень інфляції в Україні досягнув 27%, а курс

гривні до долара знизився майже удвічі. Уряд України був змушений звернутися за допомогою до Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних фінансових інституцій. [23]

4. Криза 2008-2009 років. Ця криза почалася в США та поширилася по всьому світу. Українська економіка була відчутно постраждала від неї, зокрема через зниження інвестицій, зменшення попиту на експортні товари та зростання безробіття. Внаслідок кризи було створено фінансовий стабілізаційний фонд, який допоміг зменшити наслідки кризи. [24]
5. Криза 2014-2015 років. Ця криза була спричинена конфліктом на Сході України та економічною блокадою з боку Росії. Наслідки кризи полягали у зменшенні експорту, зниженні ВВП та зростанні безробіття. [25]

Рисунок 2.2. - Категорії банків в Україні

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [39]

Світова практика банківської діяльності, що супроводжувалася численними банківськими і фінансовими кризами, значною мірою посприяла розвитку теоретичних і практичних підходів до реструктуризації банківських систем. Водночас нагромаджений досвід засвідчує, що запозичення зарубіжних

підходів до забезпечення фінансової стабільності банківської системи не може бути ефективним, якщо при цьому не враховано внутрішні національні чинники.

Політична нестабільність та економічна криза в країні, значна девальвація національної валюти, панічні очікування населення продовжують негативно впливати на ліквідність та фінансовий стан банків.

З огляду на вищезазначене, розглянемо особливості реструктуризаційних процесів у вітчизняному банківському секторі в сучасних умовах.

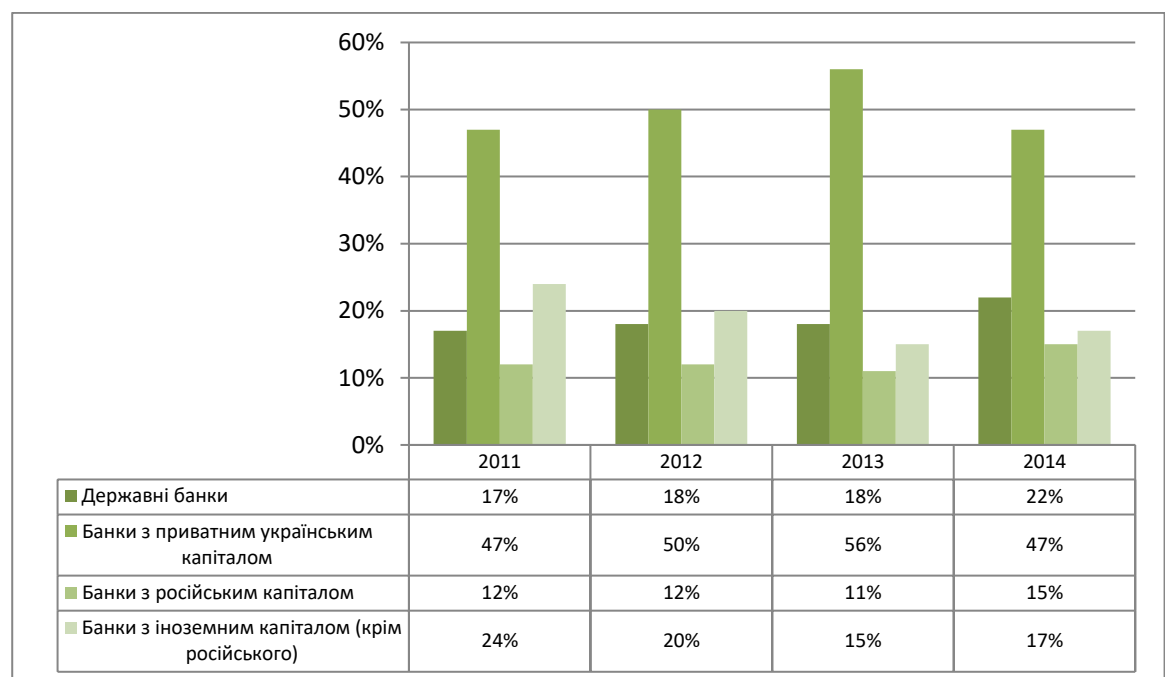

Рисунок 2.3. - Структура власності активів банківської системи України

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [40]

Водночас при проведенні діагностичного обстеження не було враховано чинник військових дій у східних регіонах України, а саме він найістотніше вплинув на нинішню ситуацію в банківській сфері. Так, за 9 місяців 2014 р. загальний збиток банківської системи України становив 10.7 млрд. грн. Найбільші збитки - в Укрексімбанку (3.95 млрд. грн.), Укрсоцбанку (1.5 млрд. грн.), Актив-банку (1.5 млрд. грн.). Водночас найбільші прибутки мали

Сітібанк (1.1 млрд. грн.), Промінвестбанк (1.1 млрд. грн.) та ВТБ-банк (746 млн. грн.) [1].

Для успішної реструктуризації банківської системи необхідно вдосконалити насамперед систему раннього реагування з боку банківського нагляду. Практична ефективність такої системи з боку банківського нагляду Національного банку України потребує вдосконалення. Для реалізації заходів із реструктуризації банківської системи України ключовим є те, щоб система наглядових функцій і регуляторна політика Національного банку впливали на скорочення кількості проблемних банків на вітчизняному фінансовому ринку [4].

Актуальною проблемою та пріоритетним напрямом сучасного бізнесу стають питання управління реорганізаційними процесами в банківському секторі. Одним із ключових етапів успішності такого управління є своєчасна й достовірна оцінка ефективності реорганізації банків з урахуванням сучасних умов розвитку вітчизняної економіки.

Проблема ефективного управління реорганізаційними процесами в банківському секторі, оцінювання їхніх соціальних наслідків набуває нині особливої актуальності, оскільки, за оцінками експертів, найближчим часом в Україні відбуватимуться суттєві реструктуризаційні зміни у банківській системі. Вони будуть пов'язані насамперед зі скороченням кількості банків на основі їх злиття, створення банківських об'єднань, а також здійснюватиметься так зване "очищення" різних структур банківської системи, які виконують невластиві (тобто не класичні) для банківських установ операції.

На рис.2.4 візуалізовано розподіл активів банківської системи за групами банків, згідно з класифікацією НБУ,

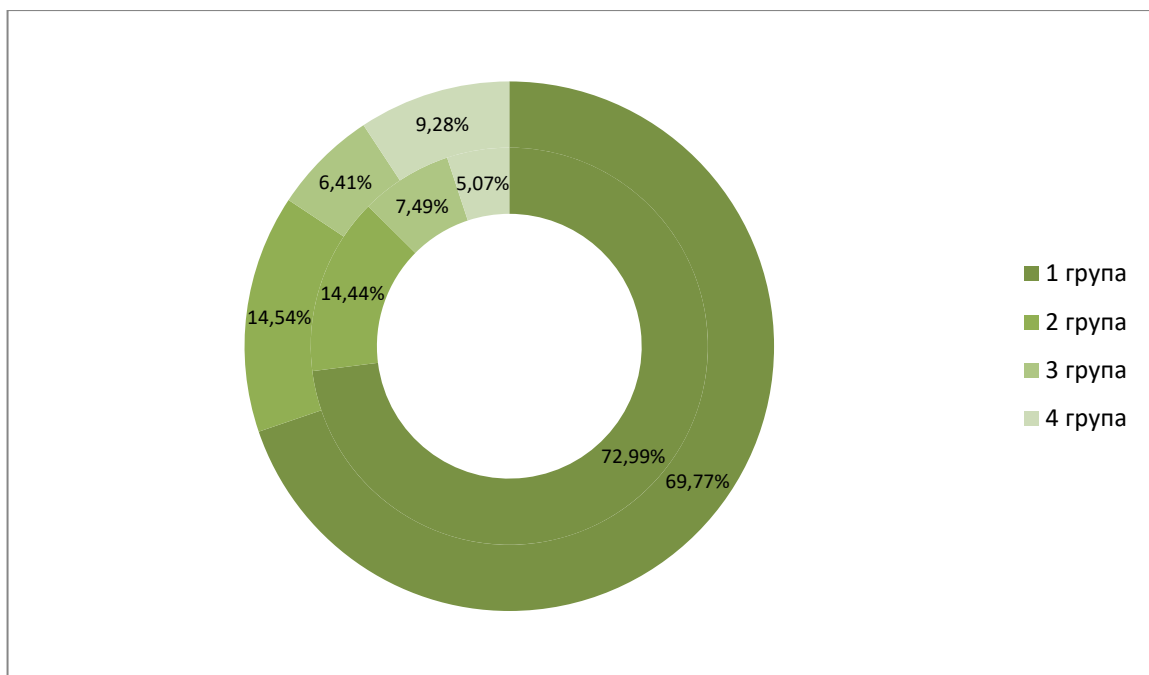

Рисунок 2.4. - Розподіл активів української банківської системи за групами банків.

Джерело: складено автором на основі [27]

Слід наголосити, що перед кризою Національний банк України вимагав від банків суттєвого збільшення власного капіталу, але фактично фінансово-економічна криза засвідчила, що вітчизняні банки мають низький рівень капіталізації. В умовах кризи більшість банків почала активно збільшувати обсяги власного капіталу за рахунок як наявних, так і нових інвесторів-акціонерів. При цьому акціонери основної маси найбільших, великих, середніх і малих банків активно намагалися забезпечити додаткові вкладення капіталу з метою збільшення рівня капіталізації, а також забезпечення відповідного рівня ліквідності, який суттєво зменшився внаслідок кризового стану економіки.

З метою визначення необхідних обсягів докапіталізації, оцінки якості активів, достатності (адекватності) регулятивного капіталу і капіталу першого рівня та на виконання Постанови Національного банку України від 12.05.2014 р. № 272 "Про здійснення діагностичного обстеження банків" було проведено діагностичне обстеження 35 найбільших банків [3]. Цей захід передбачений програмою співпраці з Міжнародним валютним фондом "стенд-бай" і проектом Світового банку з підтримки фінансового сектору України.

Діагностичне обстеження банків здійснювалося незалежними аудиторськими фірмами відповідно до встановлених Національним банком України вимог. Воно проводилося за фактичними даними на 1 січня 2014 року. Крім того, було враховано негативні наслідки для банківської системи анексії АР Крим. За результатами обстеження, 9 із 15 найбільших банків потребують додаткової капіталізації. При цьому Голова Національного банку України Валерія Гонтарева під час проведення п'ятого Українського інвестиційного форуму повідомила, що загальна потреба в докапіталізації 35 найбільших банків становлять 66 млрд. грн. [9].

Вважаємо, що реорганізаційні процеси мають винятково важливе соціальне значення. Саме тому в умовах, коли від злиття найбільше потерпають невеликі регіональні банки, внаслідок чого відбувається скорочення робочих місць, вплив капіталу до великих фінансових центрів, зменшується потенціал для кредитування підприємств регіону тощо, ефективне управління ними з боку регулятора є надзвичайно важливим.

Реструктуризаційні процеси передбачають комплекс заходів із фінансового оздоровлення банків і спрямовані на поліпшення їхнього фінансового стану та усунення порушень, причин та умов, що призвели до цього.

Фінансове оздоровлення включає: реструктуризацію капіталу банку, реструктуризацію активів та зобов'язань банку.

Реструктуризація капіталу банку, як стверджує більшість вітчизняних економістів-науковців, може здійснюватися такими шляхами [5, 6]:

- ✓ збільшення статутного капіталу банку;
- ✓ викуп інвесторами акцій (часток, паїв), належних банку або учасникам банку, за їх згодою;
- ✓ збільшення регулятивного капіталу шляхом переоформлення кредиторської заборгованості за вкладом (депозитом) у субординований борг;
- ✓ більшення регулятивного капіталу за рахунок внутрішніх джерел.

Щодо першого напрямку реструктуризації капіталу зазначимо, що величина власного (статутного) капіталу та величина запасів значно впливають на рівень капіталізації банківських установ. Показник капіталізації визначає надійність певного банку, захищеність вкладів населення, підприємств і держави. Тобто показник капіталізації є основою, на якій ґрунтуються всі інші показники та який впливає на темпи загального економічного зростання.

Достатній рівень капіталу для банку є головним фактором його конкурентоспроможності та фінансової стійкості. Банки з високим рівнем капіталу мають значні інвестиційні можливості [1].

Однак, кожна криза мала свої особливості та причини, які сприяли її виникненню. Наприклад, криза 1998 року була викликана економічною нестабільністю в Росії та нездатністю українських компаній повернути борги. Криза 2008 року була спричинена світовою фінансовою кризою та зменшенням зовнішнього попиту на українські товари та послуги. Криза 2014 року була пов'язана з політичною нестабільністю та конфліктом на сході України. Криза 2020 року виникла через пандемію COVID-19 та пов'язані з нею заходи, які обмежили економічну діяльність.

Крім того, кожна криза мала свої наслідки та викликала різні реакції влади та населення. Наприклад, внаслідок кризи 1998 року влада ввела курсовий контроль та зменшила видатки на соціальні програми. У наступних кризах влада приймала заходи для підтримки економіки та населення, такі як збільшення соціальних виплат та інвестицій у економіку.

Загалом, фінансові кризи мають значний вплив на соціально-економічний розвиток країни та вимагають комплексних заходів для їх подолання. Важливо розробляти ефективні стратегії та механізми регулювання фінансової системи, підтримувати стабільність валютного курсу, забезпечувати соціальний захист населення та розвивати нові галузі економіки та інновації. Також важливо забезпечувати міжнародне співробітництво та координацію дій між країнами для підтримки стабільності та розвитку глобальної економіки.

У контексті України важливо зазначити, що деякі проблеми, які

призводять до фінансових криз, є системними та їх вирішення потребує значних зусиль та часу. Наприклад, до системних проблем можна віднести низький рівень господарського розвитку, низьку продуктивність та інвестиційну привабливість економіки, слабкість фінансової системи, низький рівень корпоративного управління, високу залежність від імпорту та ін.

Проте, деякі заходи для покращення економічної ситуації в Україні були прийняті. Наприклад, введення податкової реформи, підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, запровадження реформ у сфері банківської та фінансової системи, встановлення децентралізації влади, що сприяє підвищенню ефективності роботи місцевих органів влади та забезпеченню більшої відповідальності перед громадою, та ін. Однак, необхідні додаткові заходи для покращення стану економіки та зменшення ризику фінансових криз. Важливим є залучення інвестицій, розвиток внутрішнього ринку та підтримка малого та середнього бізнесу. Також важливим є здійснення реформ у сфері земельних відносин, судової системи та боротьби з корупцією. Узагальнюючи, ретроспективний аналіз фінансових криз в Україні демонструє необхідність ефективних заходів для підтримки стабільності та розвитку економіки країни.

Таблиця 2.2. - Розподіл зобов'язань та капіталу за групами, банків, згідно класифікації НБУ. [39]

Група банків	Одиниця виміру	Зобов'язання				Капітал	
1 група	млн. грн.	805 509 610	850 859 677	45 350 067	110 142 403	110 233 100	90 697
	% до системи	70,30%	72,81%	2,51%	66,13%	74,45%	8,32
2 група	млн. грн.	164 796 875	175 024 570	10 227 695	26 022 512	15 129 990	-10 892 522
	% до системи	14,38%	14,98%	0,59%	15,62%	10,22%	-5,41%
3 група	млн. грн.	76 951 038	88 400 185	11 449	7 166 083	10 260 624	3 094

				147			541
	% до системи	6,72%	7,56%	0,85%	4,30%	6,93%	2,63%
4 група	млн. грн.	98 545 276	54 370 832	-44 174445	23 221 395	12 438 892	-10 782 503
	% до системи	8,60%	4,65%	-3,95%	13,94%	8,40%	-5,54%
Система банків	млн. грн.	1 145 802 799	1 168 655 263	22 852 465	166 552 392	148 062 606	-18 489 786
	% до системи	100,00%	100,00%	-	100,00%	100,00%	-

Аналізуючи сучасний стан депозитної бази вітчизняних банків згідно таблиці 2.2., можемо зробити висновок, що упродовж 2014 року спостерігається тенденція до значного скорочення обсягу депозитів клієнтів — у сумі близько 120млрд. грн., або на 18%. Таке зменшення супроводжується зростанням недовіри до банківської системи з боку населення у зв'язку із пануванням кризових явищ в економіці.

Наслідком відпливу депозитів за цей період є погіршення ліквідності як окремих вітчизняних банків, так і банківської системи загалом. При цьому Національний банк України як кредитор останньої інстанції вживає додаткових заходів для підтримки ліквідності банків, у тому числі через механізм їх рефінансування. Особливо важливою залишається підтримка найбільших банків, адже їхня стабільність є визначальною для стійкості всієї банківської системи [8]. Загальний обсяг рефінансування, наданого Національним банком України з початку року, на 01.11.2014 р. становив 152.2млрд. грн. [1].

Аналізуючи передумови виникнення банківської кризи в Україні, зазначимо, що основна з них — це втрата довіри вкладників до банківської системи. Щоб повернути її, необхідно:

- ✓ стабілізувати і поліпшити політичну ситуацію в країні;
- ✓ ефективно використовувати можливості держави щодо рекапіталізації проблемних банків;

- ✓ створити достовірний об'єктивний централізований інформаційний ресурс, який постійно повідомлятиме про реальний стан справ в економіці України та її секторах;
- ✓ відновити довіру населення до національної грошової одиниці України - гривні, стабілізувавши її курс;
- ✓ вжити заходів щодо поліпшення якості банківського капіталу;
- ✓ зменшити рівень проблемних активів;
- ✓ запровадити жорсткі санкції до банків, які вчасно не повертають депозити або затримують платежі клієнтів;
- ✓ запропонувати нові, вигідніші для вкладників пропозиції, вдосконалюючи таким чином власні банківські послуги тощо.

Розширення пасивів банків саме за рахунок вкладів населення — явище позитивне, оскільки такі депозити є здебільшого строковими (на відміну від депозитів юридичних осіб). Проте, на нашу думку, строкові вклади мають залучатися банками на певний термін без можливості їх дострокового повернення. Це допоможе створити надійнішу та передбачувану базу для кредитної діяльності комерційних банків, адже загальновідомо, що саме в активні операції банк розміщує кошти, формуючи ресурсну базу.

Динаміку активів БСУ представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3. - Динаміка активів БСУ, млрд. грн. [27]

Показник . Дата	01.07.13	01.10.13	01.01.14	01.04.14	01.07.14	01.10.14	01.01.15
Чисті активи	1 194,6	1 232,4	1 278,1	1 315,91	1 307,0	1 310,9	1 316,85
Кредитний портфель	832,92	860,74	911,40	1 008,63	992,5	982,1	1 006,36
Вкладення в цінні папери	135,36	127,9	138,29	151,41	149,87	173,07	168,93
в т.ч. ОВДП	83,35	77,64	81,05	84,3	84,49	86,06	93,43
Високоліквідні активи	151,07	149,53	152,90	142,08	142,19	138,35	155,64
Офіційний валютний курс	7,993	7,993	7,993	10,998	11,785	12,955	15,769

UAH.USD, грн.

Середня відсоткова ставка за кредитами в нац.валюті, %	16,5	14,5	17,2	17,6	16,7	17,5	18,8
Середня відсоткова ставка за кредитами в ін.валюті, %	8,5	8,0	8,2	10,6	7,4	8,6	8,3

З огляду на ситуацію, що склалася нині, велике значення має пошук ефективних шляхів підвищення капіталізації банків. Аналіз економічної літератури та банківська практика свідчать про те, що реально можна використати такі напрями підвищення капіталізації банків і банківської системи загалом:

- ✓ за рахунок реінвестування прибутку банку;
- ✓ за рахунок коштів наявних (чинних) власників;
- ✓ за рахунок залучення нових приватних вітчизняних та (чи) іноземних інвесторів;
- ✓ за рахунок об'єднання чи приєднання слабких чи кризових банків до потужніших банківських установ;
- ✓ за рахунок втручання держави через реінвестування коштів державного бюджету [7, с.132].

Виокремимо такі основні напрями підвищення капіталізації банків:

- ✓ збільшення власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку. Цей напрям має велике значення для будь-яких банків, зокрема й вітчизняних. Однак підвищення капіталізації банків і банківської системи загалом можливе лише в умовах стабільного зростання обсягів банківських послуг, зокрема значних доходів від кредитно-інвестиційної діяльності. Прибуток від кредитно-інвестиційних операцій може зростати за загальної тенденції до економічного зростання в країні, а також за наявності великого попиту на кредитні ресурси з боку фізичних і юридичних осіб;
- ✓ збільшення власного капіталу за рахунок додаткових внесків

власників банку. Фактично це інвестиції до статутного капіталу банку за рахунок або додаткової емісії акцій, або збільшення додаткового пайового капіталу. Цей напрям можливий за умови, якщо власники банку на момент рішення про підвищення капіталізації мають необхідні фінансові ресурси. Зауважимо, що в умовах фінансово-економічної кризи такий підхід є одним із провідних. Однак якщо банк уже потрапив у фінансову кризу, найчастіше буває так, що його власники не мають фінансових ресурсів щоб урятувати банк за рахунок власних коштів;

- ✓ збільшення власного капіталу за рахунок пошуку нових приватних інвесторів-власників. Зокрема як вітчизняних, так і зарубіжних, які мають змогу забезпечити необхідну капіталізацію банку і таким чином провести фінансову санацію і врятувати банк від банкрутства. Третій напрям капіталізації може бути здійснений як до початку фінансової кризи у банку, так і в період самої фінансової кризи. Якщо пошуки нових інвесторів здійснюються ще у докризовий період, то це означає, що чинні власники намагаються передати банк новим власникам, отримавши більші кошти з метою:
- ✓ виручення найбільшого прибутку від продажу банку;
- ✓ уникнення негативних процесів, які можуть бути в майбутньому з таким банком;
- ✓ ефективнішого розпорядження отриманим капіталом за рахунок своєчасного продажу.

Прикладів таких продажів банків в Україні новим інвесторам-власникам достатньо, зокрема це Райффайзен-банк "Аваль", Укрсиббанк, ОТП-банк, Укрсоцбанк, Правекс-банк та інші.

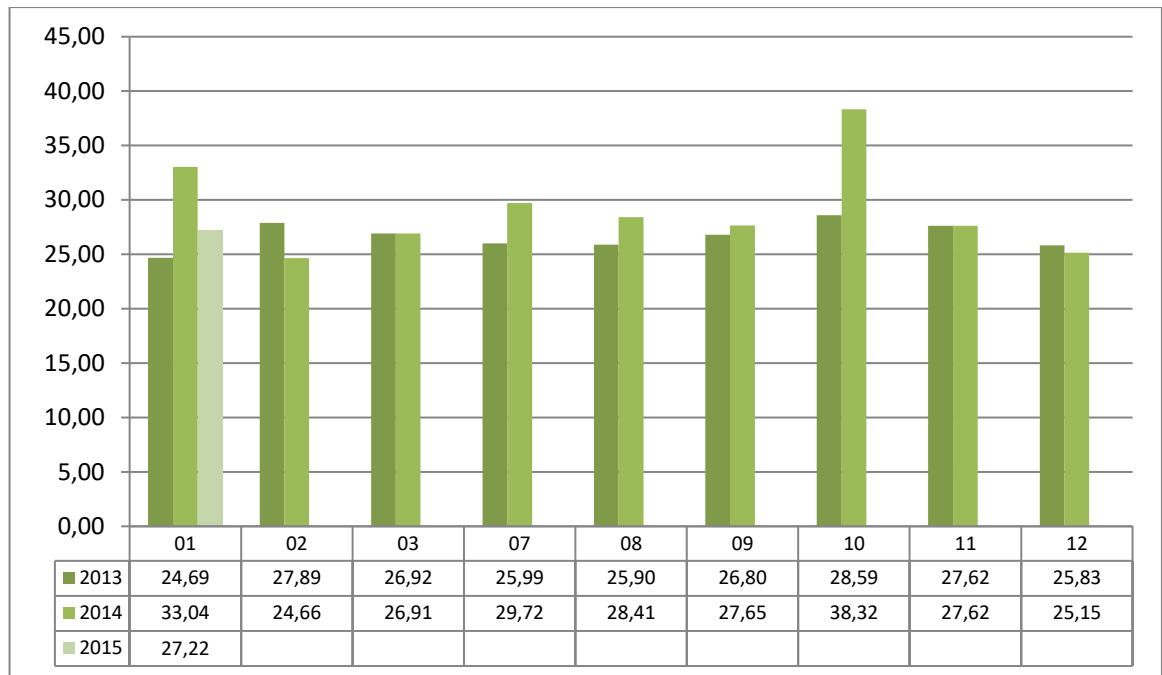

Рисунок 2.5. - Залишки коштів, розміщених на транзитних рахунках та на коррахунках, млрд. грн. [23]

Нині банківська система потребує реструктуризації, оскільки впродовж останніх років вона функціонує зі значними внутрішніми фінансовими та структурно-інституціональними перекосами і проблемами: станом на 01.11.2014 р. в стадії ліквідації знаходяться 22 банки [1,2] (див. рисунок 2.6). Крім того, внаслідок фінансової кризи значна кількість вітчизняних банків не може протистояти проблемам, які виникають у банківській системі. Більшість банків в Україні істотно недокапіталізовані. У такій ситуації набувають актуальності питання здійснення реструктуризації банківської системи, зокрема у напрямі виведення з ринку банків-банкрутів та оздоровлення фінансово нестабільних банків.

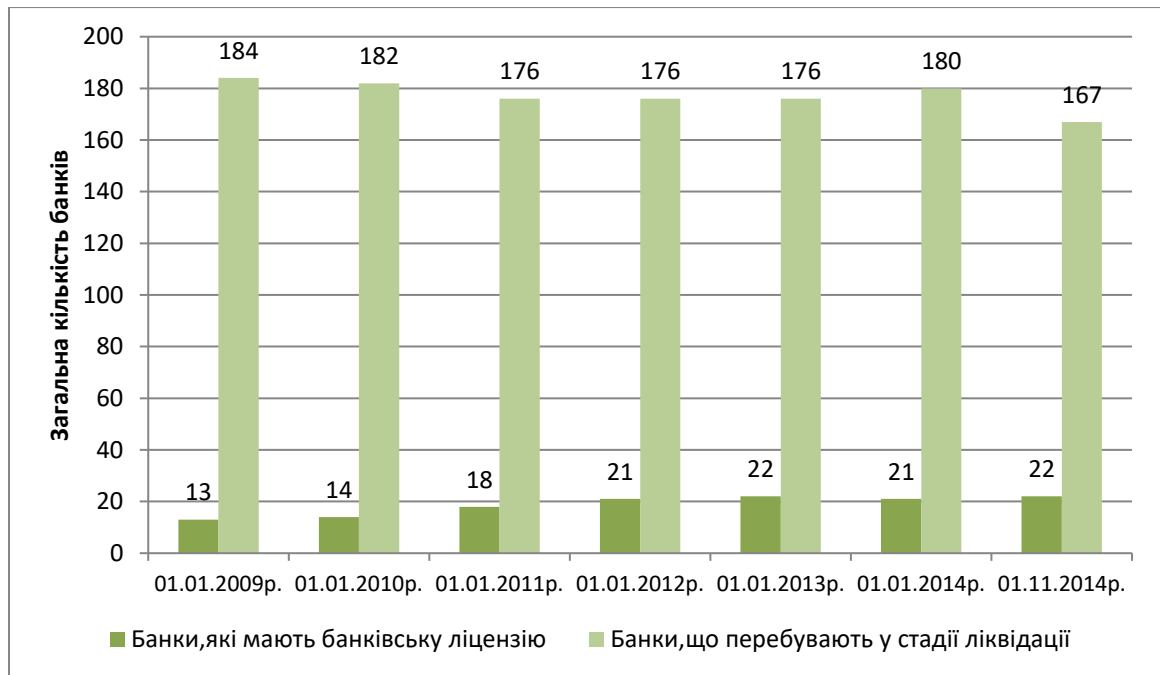

Рисунок 2.6 - Динаміка зміни кількості банків України в період із 01.01.2009р. до 01.11.2014р. [48]

Реструктуризація банківської системи повинна бути спрямована на вирішення двох основних завдань: оперативного оздоровлення банківського сектору та відновлення конкурентоспроможності банків на ринку, виконання яких має забезпечити підтримку життєдіяльності банківської системи, збільшення її капіталу, поліпшення якості активів, створення довгострокової ресурсної бази для банківського обслуговування потреб реальної економіки, впровадження нових технологій. Ці завдання можна вирішити лише за умови взаємоузгодженості всіх її структурних елементів з урахуванням загальних глобалізаційних тенденцій розвитку фінансових ринків.

Важливим напрямом оздоровлення банківського сектору національної економіки та створення умов для нормальної життєдіяльності банківської системи є капіталізація банків. Зазначимо, що поняття «капіталізація банків» на сучасному етапі розвитку економічної науки не має однозначного визначення. Найчастіше сутність та зміст капіталізації банків зводяться до збільшення обсягів банківського капіталу, зокрема власного. Зростання власного капіталу позначається на збільшенні балансової вартості акцій банків.

Інше визначення сутності та змісту капіталізації банків пов'язане з тим, що під цим поняттям розуміють вартість акцій банків на відкритому фондовому

ринку. Тобто в даному випадку капіталізація визначає ринкову вартість акцій банків.

Незважаючи на те, що за аналізований період основні показники вітчизняної банківської системи мали позитивні значення (див. рисунок. 2.7), банківська система України, за визначенням Світового банку та Міжнародного валютного фонду, потребує подальшого збільшення обсягів банківського капіталу.

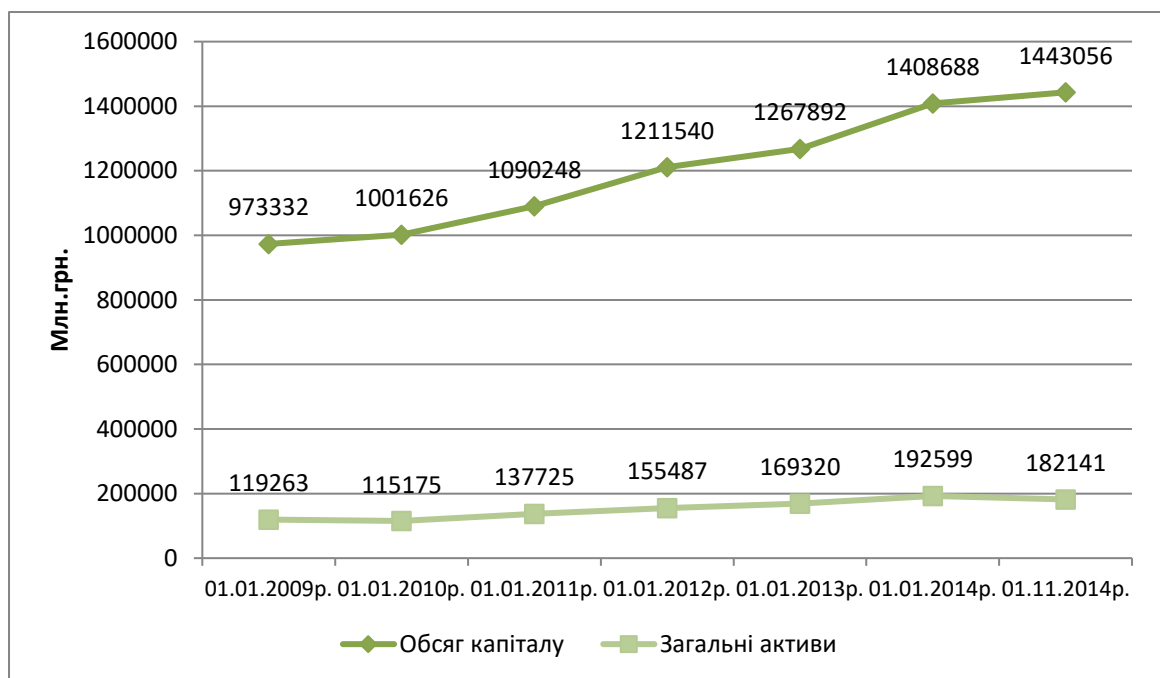

Рисунок 2.7 – Динаміка збільшення обсягу активів.капіталу банків України [40]

Якщо пошуки нових інвесторів-власників здійснюються в банку в період фінансової кризи, то це є однією з процедур фінансової санації за рахунок зовнішніх фінансових ресурсів. Як правило, цей підхід щодо підвищення рівня капіталізації в умовах фінансової кризи в банку має найкращі результати. Проте велике значення також має фінансовий стан банку, його місце серед інших банків у докризовий період, довіра до нього з боку населення та юридичних осіб, розгалуженість філіальної мережі цього банку в країні та за кордоном. В Україні цим підходом для збільшення рівня капіталізації скористалися Промінвестбанк і банк «Національний кредит». В умовах глобальної фінансово-економічної кризи кількість інвесторів, які можуть та бажають купити банк, що перебуває у незадовільному фінансовому становищі та ще й в Україні, дуже обмежена. А тому цей напрям підвищення капіталізації банків у кризових

умовах реалізувати складно.

Важливим напрямом фінансового оздоровлення комерційних банків є залучення нових депозитних вкладників, а також нових клієнтів, які беруть кредити. Сутність застосування цих підходів для реабілітації комерційних банків в Україні полягає в їх обов'язковому поєднанні і приведенні в дію одночасно або в певному порядку.

З огляду на вищезазначене, проаналізуємо депозитну базу комерційних банків України.

З метою оптимізації депозитного портфеля та для забезпечення більшого надходження коштів на депозити можемо рекомендувати спрощення режиму функціонування відповідних рахунків, тобто порядку зарахування коштів на вклади, видачу та перерахування з депозитних рахунків. Це сприятиме активнішому зростанню депозитів фізичних осіб, особливо у національній валюті, адже стабільність на грошово-кредитному ринку країни сприяє припливу депозитів як фізичних, так і юридичних осіб.

Однак слід пам'ятати, що залучення заощаджень населення банківським сектором для фінансування інвестицій у виробничому секторі нині є проблематичним. З одного боку, громадяни вважають банківський сектор вельми ризикованим, тому залучення коштів можливе лише під досить високі відсоткові ставки. Водночас інвестування виробництва за недосконалого законодавства та високого ризику неповернення кредиту потребує збільшення ставок за кредитами. Таким чином, кредит стає недоступним для переважної більшості підприємств, які неспроможні забезпечити достатній рівень прибутковості інвестицій.

Як свідчать результати проведеного нами дослідження, впродовж розглянутого періоду діяльність банків зазнала суттєвих змін. Наслідки світової фінансової кризи, зростання вимог до банків, криза на кредитних ринках, обмежені можливості отримання прибутку та поширення процесів реорганізації комерційних банків — усе це призводить до зміни поглядів на подальший розвиток банківського бізнесу загалом. Пріоритетним напрямом сучасного

розвитку банківської системи стають питання управління реорганізаційними процесами в банківському секторі та підвищення довіри до банків загалом. Кожне із наведених визначень має право на існування. Однак у нашому випадку капіталізація банків розглядається з позиції зростання як обсягів банківського капіталу, так і з позиції зростання ринкової вартості акцій банків. Тобто капіталізація банків є комплексним поняттям, пов'язаним зі зростанням як балансової, так і ринкової вартості корпоративних прав власників банків, що позитивно впливає на рівень капіталізації всієї банківської системи країни. Збільшення капіталізації банків є не лише благом для їхніх власників, це основа нормального функціонування будь-якого банківського інституту, зростання довіри до нього з боку населення, кредиторів, нових інвесторів, рейтингових агенцій, держави тощо. Однак в умовах світової фінансово-економічної кризи суттєво обмежено можливість збільшення ринкової вартості корпоративних прав власників банків, а тому фактично розглядається лише збільшення балансової вартості корпоративних прав власників банків.

Несприятливі зовнішні та внутрішні фактори можуть викликати фінансові кризи, що призводять до зменшення ВВП, збільшення безробіття та зниження доходів населення.

Для запобігання та подолання фінансових криз важливо розробляти ефективні стратегії та механізми регулювання фінансової системи, забезпечувати стабільність валютного курсу, підтримувати соціальний захист населення та розвивати нові галузі економіки та інновації. Також важливо забезпечувати міжнародне співробітництво та координацію дій між країнами для підтримки стабільності та розвитку глобальної економіки.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ФІНАНСОВИХ КРИЗ : СВІТОВИЙ ДОСВІД АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Модель оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідків

Модель оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідків є складним завданням, оскільки фінансові кризи є багатофакторними та мають складні причинно-наслідкові зв'язки. Однак, існує декілька підходів до моделювання впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідки.

Один з можливих підходів полягає в аналізі взаємодії між економічними показниками та ризиком виникнення кризи. Для цього можна використовувати методи аналізу регресії та структурні моделі, які дозволяють встановити статистичні зв'язки між різними економічними показниками та рівнем ризику виникнення кризи.

Одним з ключових факторів, який впливає на розмір фінансових криз та їх наслідки, є стійкість банківської системи. Таким чином, для моделювання впливу макроекономічних змінних на фінансові кризи можна використовувати показники, які відображають стан та стійкість банківської системи, наприклад, показники ліквідності та кредитоспроможності банків.

Крім того, для моделювання впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідки можна використовувати показники, які відображають стан ринку нерухомості, зовнішньої торгівлі, фінансового сектору та інших сфер економіки. Наприклад, показники обсягу кредитів та їх динаміки, інфляція, ставки за кредитами, рівень безробіття та інші показники можуть бути важливими для моделювання впливу макроекономічних змінних на фінансові кризи.

Якщо середній клас становить більшість населення, то на виборах він приводить до парламенту політичні сили, котрі виражають його інтереси. Вони, у свою чергу, формують підзвітний їм уряд, який забезпечує відповідну

політику в інтересах народної більшості. Демократичність стає процесом, який забезпечується автоматично в результаті виборів. Якщо ж середній клас не становить більшості населення, то до влади приходять різноманітні корпоративні групи, які володіють більшим фінансовим ресурсом і політичною активністю. На цій основі формуються відповідні стереотипи мислення і поведінки владних суб'єктів, які все дужче відриваються від потреб та інтересів більшості населення і живуть у власному вимірі. Таким чином, в економіці, соціальній сфері, в інституційній структурі суспільства накопичуються диспропорції і суперечності, які не можуть не вилитися в глибоку загальну кризу.

До цього ще додаються цивілізаційні чинники, про які писав відомий американський соціолог і політолог С.Хантінгтон ще у 1996 році і які, на жаль, актуалізувалися нині [3, с. 255 – 258]. Але ці проблеми могли б не бути актуалізованими, якби вони не наклалися на відтворення і накопичення базових соціально-економічних деструкцій. Про це свідчить і характер розвитку кризових подій. Усе почалося з мирного протесту проти невідпущання Угоди про асоціацію з ЄС, потім вилилося у загальну гостру кризу, що включала широку народну підтримку спротиву діючій владі, збройні сутички, а зараз переросло у міжнародний конфлікт за участі провідних світових гравців і з військовим протистоянням.

Порівняймо підходи західних експертів до структурних реформ в Україні із завданнями структурного реформування економіки, що впливають з урахування її специфіки та місця в світогосподарських зв'язках. [4]

Оцінка впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідків є складною задачею, яка вимагає використання моделей економічного прогнозування та аналізу даних. Однією з таких моделей є модель оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідки.

Ця модель базується на аналізі даних про рівень ВВП, інфляцію, курс валют, обсяги кредитування, фінансові показники підприємств та інші

макроекономічні змінні. За допомогою статистичних методів та моделювання з'ясовується, як зміна рівня цих змінних впливає на розмір та наслідки фінансових криз.

Оцінка впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідки може бути корисною для прогнозування та попередження виникнення криз. Наприклад, якщо модель показує, що збільшення курсу валют та зниження рівня ВВП можуть призвести до збільшення ризику фінансової кризи, влада може вжити заходів для запобігання цьому.

Також модель оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідки може допомогти визначити, які заходи необхідно вжити для подолання кризи та зменшення її наслідків. Наприклад, якщо модель показує, що збільшення рівня ВВП та зниження рівня інфляції можуть зменшити наслідки кризи, влада може зосередитись на збільшенні інвестицій та зменшенні інфляції.

Одним з прикладів моделі оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідки є модель «системного ризику банківської системи» (Systemic Banking Risk Model). Ця модель була розроблена Міжнародним валютним фондом для оцінки ризику виникнення фінансової кризи в банківській системі країни.

Модель базується на аналізі різних макроекономічних змінних, таких як рівень ВВП, інфляція, курс валют, стан банківської системи, ступінь розвиненості фінансового ринку та інші. За допомогою статистичних методів та моделювання визначається рівень системного ризику банківської системи країни.

Ця модель дозволяє оцінювати ризик виникнення фінансової кризи та її наслідки, а також визначати, які заходи необхідно вжити для запобігання кризи та зменшення її наслідків. Наприклад, якщо модель показує високий рівень системного ризику банківської системи, можуть бути вжиті заходи для збільшення капіталізації банків, підвищення контролю за їх діяльністю та зменшення ризику неплатоспроможності боржників.

Узагальнюючи, модель оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір фінансових криз та їх наслідки є важливим інструментом для прогнозування та попередження виникнення криз. На додаток до названих вище пріоритетів необхідна розробка відповідної політики та індикаторів для конкретних галузей, зокрема в газовому та енергетичному секторах, що буде корисним і для стимулювання економічного зростання в Україні [4].

Усі проблеми, відображені в аналізі західних експертів, мають місце, а запропоновані заходи – належне обґрунтування і повинні втілюватися в життя. Цей підхід базується на ліберальній методології та відповідній їй ідеології, що панують на Заході. Його суть полягає в тому, щоб усунути перешкоди і створити умови для вільного виявлення ринкових сил і свобод людини, які й вирішують усі інші завдання розвитку. Тому рекомендації за структурного реформування мають переважно інституційний характер і спрямовані на повнішу реалізацію ринкових принципів та соціальних стандартів.

У контексті України важливо розвивати економіку, підвищувати її інвестиційну привабливість та продуктивність, забезпечувати ефективну роботу фінансової системи та підтримувати соціальний захист населення. Необхідні додаткові реформи та заходи для покращення стану економіки та зменшення ризику фінансових криз, такі як залучення інвестицій, розвиток внутрішнього ринку, здійснення реформ у сфері земельних відносин, судової системи та боротьби з корупцією. Усі ці заходи допоможуть підвищити стійкість економіки України та запобігти виникненню фінансових криз в майбутньому.

Важливим напрямом оздоровлення банківського сектору національної економіки є збільшення активів, тобто їх капіталізація. Для цього в державі повинен бути запроваджений суворіший контроль щодо вибору національних та іноземних інвесторів і жорсткіші вимоги до їх поведінки в кризових ситуаціях, що має бути відображено у відповідному нормативно-правовому забезпеченні цих процесів.

3.2. Механізми запобігання та протидії фінансовим кризам

Запобігання та протидія фінансовим кризам – це важливі завдання для будь-якої держави та її економіки. Існують різні механізми та інструменти, які можуть допомогти у запобіганні та протидії фінансовим кризам. Розглянемо деякі з них.

1. Реформи банківської системи. Стійка та ефективна банківська система є ключовим фактором у запобіганні фінансових криз. Для підвищення стійкості банківської системи можна використовувати різні інструменти, такі як збільшення капіталізації банків, покращення регулювання та нагляду, зменшення ризикових операцій та інше.
2. Розумна грошова політика. Державна грошова політика має важливе значення для запобігання фінансових криз. Це може включати збереження стабільного рівня інфляції, підтримку ефективної обмеження попиту на імпорتنі товари, збереження стабільності валютного курсу та інше.
3. Контроль за фінансовим сектором. Держава має контролювати фінансовий сектор та його діяльність, зокрема банків, фондових ринків, страхових компаній та інших фінансових установ. Це може включати створення ефективної системи нагляду та регулювання, забезпечення дотримання правил та стандартів, а також забезпечення прозорості та доступності інформації.
4. Розвиток реального сектору економіки. Розвиток реального сектору економіки може допомогти зменшити залежність економіки від фінансових ринків та зменшити ризик виникнення фінансових криз. Для цього можна використовувати інструменти, такі як підтримка малих та середніх підприємств, розвиток інновацій та технологій, підвищення конкурентоспроможності виробництва та інше.
5. Підвищення фінансової грамотності населення. Населення має бути грамотним у фінансових питаннях, щоб уникнути небезпечних фінансових рішень та мінімізувати ризики виникнення фінансових криз.

Для цього можна використовувати різні інструменти, такі як освітні курси, семінари та інші програми підвищення фінансової грамотності.

6. Підвищення міжнародної співпраці. Фінансові кризи можуть мати глобальний вплив, тому важливо, щоб держави співпрацювали між собою для запобігання та протидії фінансовим кризам. Для цього можна використовувати різні механізми, такі як міжнародні фінансові інститути, вільна торгівля та інвестиції, спільні програми розвитку та інше.
7. Запобігання борговим кризам. Одним з ключових факторів виникнення фінансових криз є надмірне накопичення боргу. Для запобігання борговим кризам можна використовувати різні інструменти, такі як зменшення державного боргу, контроль за ризиком державного боргу, забезпечення стабільності банківської системи та інше.

Отже, запобігання та протидія фінансовим кризам потребує комплексного підходу та використання різних інструментів та механізмів. Наведені вище інструменти та механізми можуть бути ефективними для запобігання фінансових криз та зменшення їх наслідків.

Однак, варто зазначити, що кожна криза має свої унікальні причини та характеристики, тому не існує універсального рішення для запобігання та протидії фінансовим кризам. Для ефективного запобігання та протидії кризам необхідно ретельно аналізувати причини їх виникнення та використовувати специфічні інструменти та механізми.

Також важливо зазначити, що ефективність запобігання та протидії фінансовим кризам залежить від рівня економічної стійкості та розвитку держави. Тому, для запобігання фінансовим кризам важливо розвивати економіку та забезпечувати її стабільність.

Державне управління економікою в умовах її відновлення після наслідків кризи може бути ефективним та дієвим лише в разі узгодженості фіскальної та монетарної політики. При цьому на особливу увагу заслуговує потреба реалізації в Україні довгострокових орієнтирів економічної стратегії, збільшення величини бюджетних коштів, які виділяються на розвиток

народного господарства, у поєднанні зі збереженням валютної та монетарної стабільності згідно із цільовими орієнтирами діяльності Національного банку України. У минулі роки реалізація фіскальної та монетарної політики виявилася недостатньо узгодженою та, як наслідок, призвела до появи проблем, з якими економіка не може впоратися бездержавної підтримки. Слабкий рівень розвитку вторинного ринку цінних паперів, фінансування видатків бюджету за рахунок надходжень від приватизації майна, низька питома вага капітальних видатків бюджету (в середньому 2.3% від ВВП) порівняно з поточними, високий рівень відсоткових ставок та інфляційних коливань послабили ефективність впливу бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики на розвиток національної економіки.

Існує низка механізмів запобігання та протидії фінансовим кризам. Основні з них:

1. Моніторинг фінансових ринків та економічної ситуації в країні. Регулярний аналіз економічних показників дозволяє знайти зміни в розвитку економіки, вчасно попередити ризики та вживати заходів, щоб уникнути криз.
2. Розвиток фінансового регулювання. Регулювання фінансових ринків дозволяє уникнути падіння цін, зменшення довіри до банків та інших фінансових установ.
3. Використання стабілізаційних фондів. Накопичення коштів в стабілізаційних фондах дозволяє компенсувати негативні наслідки фінансових криз та забезпечує швидкий вихід з них.
4. Збільшення диверсифікації економіки. Велика залежність від окремих галузей економіки часто призводить до фінансових криз. Розвиток інших галузей економіки дозволяє зменшити ризики та забезпечити стабільний розвиток економіки.
5. Проведення реформ в банківському секторі. Реформи в банківському секторі дозволяють створити стійкий та ефективний банківський сектор, який забезпечує економічну стабільність.

6. Розроблення та виконання антикризових заходів. Система антикризових заходів повинна бути розроблена та виконуватися у випадку фінансової кризи.

Вивченню шляхів взаємоузгодження фіскальної та монетарної політики для стабілізації ситуації в національному господарстві присвячено наукові праці багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема А.Вагнера (A.Wagner), А.Пігу (A.Pigou), А.Сміта (A.Smith), Дж. М.Кейнса (J.M.Keynes), Д.Рікардо (D.Ricardo), А.Даниленка, В.Козюка, В.Міщенко, С.Науменкової, М.Савлука, В.Яременка та інших. Проте на сьогодні, зважаючи на макроекономічну та макрофінансову нестабільність в Україні, дослідження бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики як засобів забезпечення рівноваги в національному господарстві залишається актуальним. [18]

В умовах нестійкої економічної ситуації у світовій фінансовій системі першочерговим є розроблення дієздатної фіскальної та монетарної політики, яка дасть змогу стабілізувати становище у національному господарстві. Активне контрциклічне регулювання для зменшення негативних наслідків криз є однією з головних цілей застосування фінансових інструментів бюджетно-податкової політики в західних країнах. Аналогічні ж засоби в Україні лише частково використовуються з метою усунення непередбачуваних явищ, а монетарна політика характеризується значною самостійністю, що робить складним її використання для досягнення стабільності економічного розвитку.

За визначенням М.Фути (M.Foot) (Управління фінансових послуг Великобританії), фінансова стабільність — це стан, за якого спостерігаються монетарна стійкість, близький до природного рівень зайнятості населення, довіра до діяльності більшості фінансових інститутів та ринків, в економіці відсутні різкі зміни цін на реальні фінансові активи [7]. Гаррі Дж. Скіназі (G.J.Schinasi) (Департамент фінансів Міжнародного валютного фонду (International Monetary Fund)) пропонує інше визначення даного поняття, а саме як «здатність забезпечити ефективний розподіл фінансових ресурсів, управляти ризиками і створювати умови для функціонування економіки в кризових

обставинах» [8].

На нашу думку, для стабілізації національної економіки України необхідно побудувати стійку фінансову систему, яка ефективно функціонуватиме за будь-яких непередбачуваних подій завдяки протидії ризикам та забезпеченню ефективного розподілу суспільного продукту. Це може бути реалізовано шляхом скоординованості завдань та цілей монетарної політики з фіскальною завдяки посиленню контролю за інфляційними коливаннями та створенню сприятливих умов для розвитку народного господарства. Це перш за все означає утримання дефіциту бюджету на такому рівні, за якого можна уникнути його прямого емісійного фінансування центральним банком. Крім того, необхідно позбутися перекосів при розподілі суспільного продукту, адже одним із основних принципів макрофінансової стабілізації є його справедливе та ефективне використання. Основою узгодженого проведення фіскальної та монетарної політики має стати збереження балансу в процесі її здійснення, за якого держава акумулюватиме достатні обсяги фінансових ресурсів для вирішення основних завдань соціально-економічного розвитку країни. А інструменти грошово-кредитної політики, в свою чергу, будуть спрямовані не лише на цінову та фінансову стабільність держави, а й на макроекономічну шляхом їх відповідності цілям та завданням бюджетно-податкової політики.

Для зменшення ризиків фінансових криз необхідно вдосконалювати механізми регулювання фінансової діяльності. До цього відноситься встановлення більш жорстких нормативів та стандартів фінансової звітності, зменшення використання ризикованих інструментів та технологій, забезпечення прозорості та доступності інформації про фінансові операції, а також зміцнення контролю та нагляду за фінансовим сектором. Необхідно також розвивати механізми попередження та реагування на кризи, в тому числі шляхом створення кризових фондів та резервів, які забезпечують додаткові ресурси для реагування на негативні наслідки криз.

Для зменшення ризиків фінансових криз також необхідно сприяти розвитку реального сектора економіки, зокрема шляхом стимулювання

інвестиційної діяльності та підтримки малого та середнього бізнесу. Крім того, важливим є розвиток освіти та підвищення фінансової грамотності населення, що дозволяє зменшити ризики фінансових шахрайств та сприяє стабільності фінансової системи в цілому.

Отже, запобігання та протидія фінансовим кризам потребують комплексного підходу, який передбачає вдосконалення механізмів регулювання фінансової діяльності, розвиток механізмів попередження та реагування на кризи, сприяння розвитку реального сектора економіки та підвищення фінансової грамотності населення.

3.3. Антикризова політики України: стан, перспективи розвитку

Україна, як і інші держави світу, стикається з різними економічними кризами та викликами. У зв'язку з цим, в Україні використовується різноманітні антикризові політики для зменшення наслідків криз та стимулювання економічного розвитку.

У період з 2014 по 2020 роки, Україна стикалася з низкою криз, в тому числі збільшенням державного боргу, девальвацією гривні, зменшенням обсягів зовнішньої торгівлі, спадом виробництва тощо. Для протидії цим кризам були використані різні антикризові політики, зокрема:

1. Фінансова підтримка. Держава надавала фінансову підтримку різним галузям економіки, зокрема підприємствам, які постраждали від війни на сході України. Також держава надавала допомогу малому та середньому бізнесу та мікрофінансовим установам.
2. Реформи банківської системи. В Україні були проведені реформи банківської системи з метою забезпечення стійкості та прозорості в цій галузі. Відбулися зміни у регулюванні діяльності банків, зокрема було змінено вимоги до капіталу та резервів.
3. Підвищення конкурентоспроможності. Україна ввела ряд реформ, спрямованих на збільшення конкурентоспроможності економіки та покращення бізнес-клімату. Було проведено ряд змін у податковій

системі, спрощено процедуру реєстрації бізнесу та знижено регуляторні бар'єри. Політика стабілізації курсу гривні. Для стабілізації курсу гривні було введено низку заходів, таких як збільшення кількості валютних резервів, проведення валютних інтервенцій та інше.

4. Приватизація та реструктуризація державного сектору. Для зменшення державного боргу та покращення ефективності управління було проведено приватизацію державних підприємств та реструктуризацію галузей державного сектору.

Міжнародна співпраця. Україна співпрацювала з міжнародними фінансовими інститутами, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та інші, для отримання фінансової підтримки та технічної допомоги.

Незважаючи на ряд антикризових заходів, українська економіка все ще має великий потенціал для покращення. Для досягнення цієї мети, необхідно розвивати деякі напрямки антикризової політики, зокрема:

Розвиток інфраструктури та енергетики. Важливим напрямком антикризової політики є розвиток інфраструктури та енергетики, що може сприяти підвищенню конкурентоспроможності економіки та створенню нових робочих місць.

Підтримка малого та середнього бізнесу. Малі та середні підприємства є важливим джерелом розвитку економіки, тому важливо створювати умови для їхньої підтримки та розвитку. Це можна здійснити шляхом спрощення процедур реєстрації та розвитку бізнесу, а також шляхом стимулювання фінансової підтримки.

Політика підтримки заробітної плати та соціальних гарантій. Підвищення заробітної плати та надання соціальних гарантій може стимулювати споживання та підтримувати внутрішній ринок.

Політика залучення інвестицій. Важливим елементом антикризової політики є залучення інвестицій у розвиток економіки. Це можна зробити шляхом проведення реформ у сфері бізнес-клімату, зниження адміністративних

бар'єрів та підвищення прозорості та привабливості інвестиційного клімату.

Розвиток експорту. Розвиток експорту є важливим елементом збільшення виробництва та збільшення валютних надходжень в економіку. Для досягнення цієї мети, можна розвивати нові ринки збуту та підвищувати якість та конкурентоспроможність виробів.

У підсумку, антикризова політика є важливим елементом розвитку економіки та зменшення наслідків криз. Важливо продовжувати проводити реформи та приймати нові ініціативи, щоб забезпечити стійкий розвиток економіки та зменшення ризиків виникнення фінансових криз в майбутньому. Для досягнення цієї мети необхідно проводити комплексні заходи, зокрема забезпечувати стабільність макроекономічного середовища, знижувати корупцію та політичну нестабільність, підвищувати ефективність управління державним сектором та залучати інвестиції у розвиток економіки.

Окрім того, важливо враховувати міжнародний контекст та співпрацювати з міжнародними фінансовими організаціями та партнерами з інших країн, щоб отримати додаткову фінансову підтримку та технічну допомогу.

Наступні кроки для розвитку антикризової політики повинні базуватися на глибокому аналізі попередніх криз та їх причин, а також на врахуванні сучасних викликів та тенденцій в економіці. На основі цього аналізу можна розробити більш ефективні стратегії та заходи, які допоможуть зменшити ризики виникнення криз та забезпечити стійкий розвиток економіки в майбутньому.

Україна пережила декілька фінансових криз в останні десятиліття, таких як криза 1998 року, криза 2008-2009 років та криза 2014-2015 років. Відповідно до цього в країні було розроблено декілька антикризових програм та стратегій з метою забезпечення стабільності та підтримки економіки.

Однією з найбільш важливих антикризових програм була програма з підтримки банківської системи від 2014 року, яка передбачала використання коштів міжнародних фінансових організацій та розміщення державних

облігацій для забезпечення ліквідності банків. Ця програма була успішно реалізована та сприяла стабілізації банківської системи України.

Також важливим аспектом антикризової політики в Україні є реформа пенсійної системи, яка передбачає збільшення віку виходу на пенсію та підвищення рівня пенсійної забезпеченості. Ця реформа є необхідною для забезпечення сталості пенсійної системи та підвищення рівня соціального захисту населення.

Також в Україні були розроблені програми з підтримки малих та середніх підприємств, що допомагають створенню нових робочих місць та збільшенню виробничого потенціалу країни. Реалізація цих програм допомагає підтримувати економічний розвиток та зменшувати ризик фінансових криз.

Отже, антикризова політика є важливим елементом розвитку економіки, який допомагає зменшити ризики виникнення фінансових криз та забезпечити стійкий розвиток економіки в майбутньому. Для досягнення цієї мети необхідно проводити комплексні заходи, зокрема забезпечувати стабільність макроекономічного середовища, знижувати корупцію та політичну нестабільність, підвищувати ефективність управління державним сектором та залучати інвестиції у розвиток економіки. Окрім того, важливо враховувати міжнародний контекст та співпрацювати з міжнародними фінансовими організаціями та партнерами з інших країн. Наступні кроки для розвитку антикризової політики повинні базуватися на глибокому аналізі попередніх криз та їх причин, а також на врахуванні сучасних викликів та тенденцій в економіці.

Крім того, важливо забезпечувати стабільність банківської системи та фінансових ринків, оскільки вони є ключовими складовими економіки. Для цього необхідно забезпечити ефективне регулювання та нагляд за банківською системою та ринками, а також створити ефективний механізм попередження та реагування на можливі фінансові кризи.

Також важливо проводити реформи у сфері державного управління та адміністративного середовища. Необхідно зменшувати бюрократію та

корупцію, підвищувати прозорість та відкритість у діяльності державних органів та забезпечувати ефективне використання державних ресурсів.

Крім того, важливим елементом антикризової політики є забезпечення соціальної стабільності та зменшення соціальних ризиків. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечувати підтримку малого та середнього бізнесу, підвищувати рівень зайнятості та підтримувати соціальні гарантії для населення. Отже, антикризова політика є важливим елементом економічного розвитку, оскільки допомагає зменшити ризики виникнення фінансових криз та забезпечити стійкий розвиток економіки в майбутньому. Її розвиток потребує комплексних заходів, що повинні включати в себе підвищення стабільності макроекономічного середовища, боротьбу з корупцією та політичною нестабільністю, підвищення ефективності управління державним сектором, залучення інвестицій у розвиток економіки та співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями та партнерами з інших країн.

Крім того, важливо забезпечувати стабільність банківської системи та фінансових ринків, проводити ефективне регулювання та нагляд за ними, а також створити механізм попередження та реагування на можливі фінансові кризи. Реформи у сфері державного управління та адміністративного середовища, зокрема зменшення бюрократії та корупції, підвищення прозорості та відкритості у діяльності державних органів, також є важливим елементом антикризової політики.

Таблиця 3.1 - Показники економічного розвитку України [8]

Показники економічного розвитку України							
Динаміка ВВП у порівнянних цінах, у відсотках до попереднього року	132.45	131.54	96.34	118.53	121.62	107.01	103.26
Інвестиції в основний капітал у порівнянних цінах, у відсотках до попереднього року	129.82	97.4	58.51	99.43	122.45	93.5	93.99
Рівень бюджетного дефіциту, у відсотках до ВВП	1.1	1.5	4.1	6.0	1.8	3.8	4.45
Рівень державного валового боргу, у відсотках до ВВП	12.31	20.0	34.81	39.9	36.32	36.61	40.16
Коефіцієнт монетизації економіки за агрегатом МЗ, %	55.0	53.31	52.43	54.61	51.62	54.24	62.48
Облікова ставка НБУ (на кінець періоду, %)	8.4	12.0	10.3	7.8	7.8	7.6	6.5
Індекс інфляції, %	116.6	122.31	112.3	109.11	104.62	99.82	100.5

В Україні задекларованою політикою уряду є зниження податкового тягара, простежується тенденція поступового зменшення податкових ставок, проте в дійсності існує досить високий формальний та неформальний тиск на легально працюючі підприємства [6].

Динаміка доходів державного бюджету свідчить про значні коливання та нестійкість надходжень, що, безумовно, є перешкодою на шляху до стабілізації економічного становища країни (див. рис.3.1).

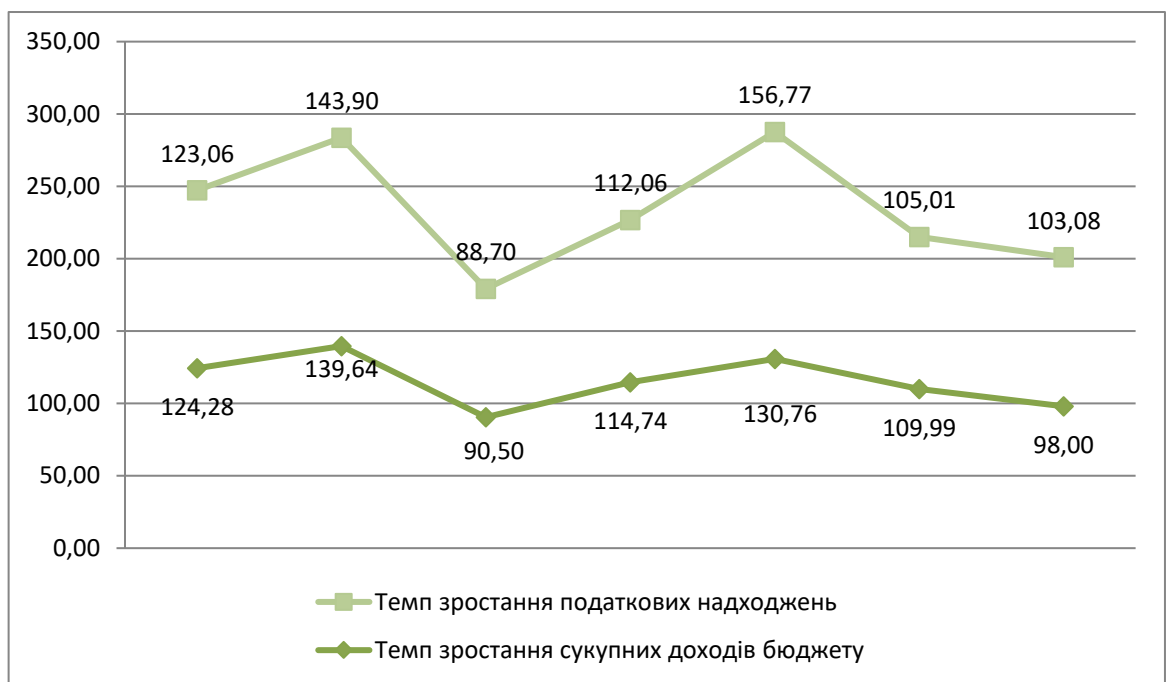

Рисунок 3.1. - Динаміка доходів державного бюджету України [5]

Лише реальне зменшення податкового навантаження на суб'єкти господарювання та вдосконалення системи адміністрування податків сприятиме макрофінансовій стабілізації економіки і стане основою обґрунтованої та ефективної фіскальної політики держави, внаслідок "якої країна отримає додаткові податкові надходження, матиме змогу витратити їх на стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки.

Не менш важливим елементом фіскальної політики держави є ефективне вкладення бюджетних коштів. Зі зростанням частки державних витрат у структурі ВВП зростає ступінь розвитку сектору фінансових корпорацій у країні, а отже, з'являються можливості боргового фінансування потреб, і економіка отримує можливість зниження фіскального навантаження на домогосподарства та на сектор малого і середнього бізнесу [4, с. 216]. Частка

бюджетних витрат у ВВП в Україні досить висока порівняно з зарубіжними державами (за 2007— 2013 роки 45.6% в середньому). У високорозвинутих країнах, таких як Франція та Великобританія, частка витрат бюджету відносно ВВП найвища (відповідно 55.3% та 48.2%² в середньому за останні сім років). Це є свідченням активного використання видатків бюджету як ефективного інструменту впливу на соціально-економічний стан країни.

Україна є лідером серед країн за швидкістю нарощування державних витрат у відсотках до ВВП, проте рівень життя порівняно з провідними державами світу, такими як, наприклад, США, Німеччина чи Японія, є невисоким, що свідчить про неефективність витрачання бюджетних коштів. Структура видатків державного бюджету свідчить, що на економічну діяльність у середньому за 2007 – 2013 рр. було виділено 3.7% від ВВП [13]. Для порівняння, у 2010 році видатки на економічну діяльність у Німеччині становили 4.7% від ВВП, у Швеції – 4.6% від ВВП [16]. Водночас видатки бюджету, спрямовані на бюрократичний апарат, в Україні значно перевищують відповідні показники зарубіжних країн. Зокрема, видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, які в середньому за 2007 – 2013 рр. становили відповідно 2.8% та 2.6% від ВВП [13]. Для порівняння: уряд Франції витрачає на громадський порядок 1.7% від ВВП, в Японії цей показник сягає 1.3% [16].

Динаміка нагромадження фінансових ресурси? (за вимір взято грошовий агрегат широких грошей МЗ, див. рисунок 3.1) свідчить про зростання рівня монетизації ВВП в Україні у період із 2007-го до 2013 року порівняно з 2000 – 2006 роками (коли цей показник у середньому становив 33.4%) [4, с. 222].

У нашій державі необхідність взаємодії фіскальної та монетарної політики зокрема передбачена Основними засадами грошово-кредитної політики на 2013 рік [2]. Хоча на практиці неузгодженість і суперечності між НБУ та Кабінетом Міністрів України в питаннях економічної політики стали однією з основних причин відсутності досі в Україні єдиної антикризової стратегії та стабілізації економіки.

Координація грошово-кредитної та фінансової політики повинна полягати у виробленні та реалізації їх таким чином, щоб вони не суперечили одна одній і разом сприяли досягненню загальних цілей економічної політики, якими є стаке економічне зростання та низький рівень безробіття за довгострокової цінової стабільності та зовнішньої стійкості. Дослідники виділяють основні на сьогодні напрями грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, які забезпечать їхню координацію:

- таргетування або зниження рівня інфляції;
- забезпечення адекватної боргової політики;
- фінансування дефіциту державного бюджету, в тому числі шляхом випуску державних цінних паперів і монетизації державного боргу;
- стимулювання економічного зростання;
- управління дефіцитом платіжного балансу [5].

Україна має досвід боротьби з фінансовими кризами, який може бути використаний для розвитку антикризової політики. Проте, є кілька основних викликів, з якими стикається країна, і які потребують додаткової уваги при розробці стратегії протидії фінансовим кризам. Серед них:

1. Політична нестабільність та корупція, які можуть вплинути на прийняття ефективних рішень та розвиток стабільного інвестиційного клімату.
2. Низький рівень економічного розвитку та залежність від зовнішніх ресурсів, що збільшує ризики виникнення фінансових криз та ускладнює процес розвитку економіки.
3. Соціальні ризики, пов'язані зі збільшенням безробіття та погіршенням життєвого рівня населення, що може призвести до соціальної нестабільності та загострення конфліктів.

Для ефективної антикризової політики в Україні необхідно вирішувати ці виклики та розробляти комплексні заходи, які враховуватимуть попередні досвід та відповідатимуть сучасним викликам.

Додатково, ефективні механізми запобігання та протидії фінансовим кризам включають:

1. Розвиток і підтримка стабільних інституцій, таких як незалежні центральні банки, регулятори ринків, аудиторські фірми та інші організації, які забезпечують стабільність і надійність фінансової системи.
2. Збільшення ролі державного регулювання фінансової діяльності, зокрема встановлення обмежень на ризиковані операції, забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг, регулювання ринку цінних паперів та деривативів.
3. Підвищення рівня фінансової грамотності та освіти серед населення та фахівців у галузі фінансів та економіки. Це допоможе забезпечити більш осведомлене прийняття рішень щодо фінансових операцій, а також створить сприятливі умови для розвитку фінансової культури.
4. Розвиток механізмів раннього попередження про можливі фінансові кризи та вживання необхідних заходів для їх запобігання. Наприклад, ведення систематичного моніторингу фінансової стійкості банків та інших фінансових установ, розвиток регуляторного капіталу та інших фінансових інструментів для запобігання ризиків.
5. Сприяння розвитку міжнародної співпраці та обміну досвідом в галузі фінансового регулювання та нагляду.

Зокрема, ефективне регулювання та нагляд за діяльністю фінансових установ та компаній можуть значно зменшити ризик виникнення фінансових криз. Також важливим є забезпечення стійкості фінансової системи та макроекономіки в цілому, що може досягатися шляхом встановлення механізмів регулювання ризиків, збалансованої фіскальної та грошової політики, розвитку капіталовкладень та створення умов для зростання реального сектора економіки.

Крім того, важливо забезпечити здатність фінансових установ та компаній до саморегулювання та реагування на зміни у ринкових умовах. До цього можуть відноситися різноманітні стрес-тести, сценарійне планування та моніторинг ризиків.

Узагальнюючи, механізми запобігання та протидії фінансовим кризам є комплексними та мають охоплювати як регулювання та нагляд, так і стабілізаційні та диверсифікаційні стратегії. Важливою складовою є також здатність фінансових установ та компаній до саморегулювання та реагування на зміни у ринкових умовах.

У різні історичні періоди уряди країн наголошували на пріоритетності чи то фіскальної, чи монетарної політики, проте на сьогодні однозначно можна сказати, що ефективною і та, і та політика будуть лише у тісній взаємодії та підпорядкуванні спільній меті їхньої діяльності.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що світові фінансові кризи є найбільшими та небезпечними подіями у глобальній економіці, які можуть мати серйозний вплив на світову фінансову систему та забезпечення економічного зростання в різних країнах. Основними причинами виникнення світових фінансових криз є нерівномірний розвиток ринків, збільшення кредитних боргів, поганий нагляд та регулювання фінансових ринків, поганий управління ризиками та недостатнє розуміння економічних процесів.

Особливості світових фінансових криз полягають у тому, що вони мають глобальний характер та можуть вплинути на різні сектори господарства та різні країни, незалежно від їх рівня економічного розвитку. Крім того, світові фінансові кризи часто виникають у наслідок надмірного кредитування та перевищення бюджетних дефіцитів, що може призвести до зростання інфляції та зниження валютного курсу, що в свою чергу може погіршити економічне становище в країнах з великим дефіцитом зовнішньої торгівлі.

Однією з найважливіших особливостей світових фінансових криз є їх взаємодія зі світовою економікою. Світові фінансові кризи можуть бути спричинені кризами в окремих країнах, але їх наслідки можуть відчуватися по всьому світу. Наприклад, фінансова криза в одній країні може призвести до зниження попиту на експортні товари в інших країнах, що може призвести до зменшення виробництва та збільшення безробіття в цих країнах.

Для запобігання світовим фінансовим кризам необхідно вживати комплексних заходів, що включають у себе покращення моніторингу та регулювання фінансових ринків, зменшення ризиків на ринку нерухомості та інших ринках, покращення управління ризиками в банківській системі та вирішення проблем корупції та політичної нестабільності в різних країнах.

Україна, як і інші країни, може запобігти фінансовим кризам, підвищуючи ефективність державного управління, покращуючи інвестиційний

клімат, залучаючи інвестиції у розвиток економіки та забезпечуючи стабільність макроекономічного середовища.

Під організаційно-економічним механізмом антикризового управління розуміють сукупність методичних інструментів, які дають можливість моделювати варіанти прийнятих рішень, розробляти засоби їх аналізу й реалізації, чим підвищують їх обґрунтованість та знижують ризик від упровадження. Організаційно-економічний механізм антикризового управління є основною конструкцією системи антикризового управління суб'єкта господарювання. Антикризове управління припускає реалізацію стратегій антикризового управління, які складаються з великої кількості цільових заходів, спрямованих на подолання виниклих загроз, негативних тенденцій у процесах функціонування та розвитку банку.

У світі існує багато різних видів фінансових криз, які виникають з різних причин. Найчастіше кризи пов'язані з перевищенням ризиків в інвестиціях, банківській діяльності, державному боргу, інфляції та інших факторах.

Відновлення після фінансових криз може бути складним та тривалим процесом, що вимагає від влади та економічних експертів ефективної антикризової політики. Така політика може включати в себе заходи для підтримки банківської системи, стимулювання економічного зростання та зменшення ризику виникнення криз.

Одним з ефективних інструментів для прогнозування та попередження фінансових криз є моделі оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір криз та їх наслідки. Використання таких моделей може допомогти управлінцям зрозуміти ризики та приймати ефективні рішення для запобігання криз та зменшення їх наслідків.

В Україні антикризова політика знаходиться на постійному етапі розвитку, проте в країні були успішно реалізовані деякі антикризові програми, такі як програма з підтримки банківської системи та програми з підтримки малих та середніх підприємств. Продовження реформи пенсійної системи та

підтримка економіки будуть ключовими аспектами антикризової політики в майбутньому.

Під час формування і впровадження організаційно-економічного механізму антикризового управління у практичну діяльність банку враховують підпорядкованість організаційно-економічного механізму антикризового управління стратегічного розвитку банку, тобто він має забезпечувати стратегічну спрямованість, спадкоємність та безперервний розвиток банку в результаті реалізації відповідних стратегій антикризового управління та відповідного комплексу антикризових заходів. Механізм антикризового управління має забезпечувати адаптацію банку до змін зовнішнього і внутрішнього середовищ, що надасть можливість в результаті впровадження цього механізму у практичну діяльність банку має забезпечувати його стійке функціонування й розвиток за будь-яких економічних, політичних і соціальних перетворень в світі, або змін у внутрішньому середовищі.

Для забезпечення ефективного функціонування організаційно-економічного механізму антикризового управління банком доцільно:

1. Сформулювати чіткі стратегічні орієнтири за часовою ознакою у процесі виконання місії банку.
2. Визначити цілі антикризового управління та шляхи їх досягнення, які мають бути адекватними тенденціям зміни зовнішнього і внутрішнього середовищ банку.
3. Визначити тенденції зміни його внутрішнього потенціалу, а також забезпечувати розв'язання існуючих проблем із найменшими втратами для банку.
4. Визначити комплекс необхідних заходів, що забезпечують здійснення стратегії антикризового управління, спрямованих на подолання саме того виду кризи, яка виникла в банку.

Таким чином, формування ефективного організаційно-економічного механізму антикризового управління банком має базуватися на наступних концептуальних положеннях:

- визначення стратегічних напрямків діяльності банку в умовах нестабільного зовнішнього середовища;
- формування положень, які надають можливість сформувати уявлення щодо його сутності складових організаційно-економічного механізму;
- положення, що дають можливість визначити систему взаємозв'язків з організаційно-економічним механізмом стратегічного розвитку банку, обґрунтувати процес функціонування й визначити напрями підвищення його ефективності з метою забезпечення фінансової стійкості і стабільності банку в умовах дестабілізуючого впливу зовнішнього й внутрішнього середовищ.

Важливою складовою ефективної антикризової політики є також підвищення фінансової грамотності населення та бізнесу, що дозволить зменшити ризик фінансових проблем в майбутньому. Для досягнення цього мета можуть використовуватися різні інструменти, такі як фінансова освіта та консультації, підвищення рівня інформаційної доступності та інші.

У сучасних умовах важливо також звернути увагу на міжнародну співпрацю та координацію антикризових заходів, оскільки фінансові кризи можуть мати глобальний характер та впливати на економіку різних країн.

Отже, ефективна антикризова політика є важливим елементом стабільного соціально-економічного розвитку країни. Це потребує забезпечення ефективного управління ризиками та розробки відповідних стратегій та програм, підвищення рівня фінансової грамотності населення та бізнесу, а також міжнародної співпраці та координації заходів з попередження та реагування на фінансові кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альохіна Т. Шляхи виходу України з світової фінансової кризи . Т. Альохіна. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. - 2012. - № 1.
2. Береславська О.І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. Науковий вісник національного університету ДПС України. 2013. №3(62). 78-83с.
3. Багратян Г. Світова криза в Україні : проблеми й нові підходи до фінансового регулювання . Г. Багратян, І. Кравченко .. Фінанси України. - 2009. - № 4.
4. Баранецький І. Світова фінансова криза : перші результати та уроки для України . І. Баранецький .. Зовнішні справи. - 2008. - № 12. - С. 27-30.
5. Баранецький І. Як подолати вплив світової фінансової кризи : більше запитань, ніж відповідей? . І. Баранецький .. Зовнішні справи. - 2009. - № 1.
6. Бураковський І. В. Глобальна фінансова криза : уроки для світу та України : научное издание . І. В. Бураковський, О. В. Плотніков ; голов. ред. Н. Є. Фоміна. - Х. : Фоліо, 2009. - 299 с.
7. Бурлачков В. Теоретичні основи грошово-кредитної політики та світова фінансова криза . В. Бурлачков .. Економіка України. - 2009. - № 2. - С. 49-60.
8. Васильченко З., Васильченко І. Деякі аспекти методологічної основи розробки антикризових заходів у банку .. Банківська справа. — 2012. — № 2.
9. Ватманюк О. Україна у час світової економічної кризи : виклики і можливості . О. Ватманюк .. Географія та основи економіки в школі. - 2008. - № 11.12. - С. 11-14.
10. Вахненко Т. Уроки світової фінансової кризи для економіки України . Т. Вахненко. Економіст. - 2009. - № 11. - С. 12-15.
11. Вовчак О. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського і реального секторів економіки України . О. Вовчак, Н. Поляк .. Вісник Національного банку України. - 2009. - № 8. - С. 22-25.
12. Глухова С. В. Вплив світової фінансово-економічної кризи на діяльність будівельної галузі України . С. В. Глухова .. Статистика України. - 2009. - № 3.

13. Гуменюк Б. Україна під уламками світової фінансової піраміди . Б. Гуменюк .. Зовнішні справи. - 2009. - № 4.5. - С. 40-44.
14. Дорошенко І. В. Теоретико-методологічні основи концепції розвитку фінансових ринків в умовах глобальної кризи . І. В. Дорошенко .. Фінанси України. - 2009. - № 3. - С. 77-89.
15. Економічна криза в Україні : виміри, ризики, перспективи . Я. А. Жаліло (кер. авт. кол.) та ін. ; за заг. ред. Я. А. Жаліла ; Нац. ін-т стратег. дослідж. - К. : НІСД, 2009. - 142 с.
16. Журавльова Т.О., Назаркіна Л.І. Кредитування та розрахунки . Журавльова Т.О., Назаркіна Л.І. Одеса: Фенікс 2009 224С.
17. Журавльова Т.О., Назаркіна Л.І., Колесник О.О. Міністерство освіти і науки України, ОНУ ім. І.І.Мечникова, Інститут інноваційної та післядипломної освіти. Методичні вказівки до підготовки та захисту випускних робіт бакалавра для студентів напряму 6.030508 «Фінанси і кредит». Журавльова Т.О., Назаркіна Л.І., Колесник О.О.. Одеса: ОНУ ім.. І.І. Мечникова 2015.
18. Закон України “Про банки і банківську діяльність ” від 07.12.2000р. № 2121-XI зі змінами 2015р.
19. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків ” від 24.07.2009р. № 1617- VI зі змінами 2015р.
20. Закон України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» від 25.12.2008 - № 1.
21. Закон України “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) ” від 15.03.2001 р.
22. Закон України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” від 23.02.2012 р. № 4452- VI зі змінами 2015р.
23. Запорожець О. Особливості політичного дискурсу у період світової економічної кризи . О. Запорожець .. Політичний менеджмент. - 2010. - № 4.

24. Петренко, Г.В. (2018). Оцінка ефективності інструментів фіскальної та монетарної політики для забезпечення стабільності економіки України. Економіка і прогнозування, 3, 38-58.
25. Кириченко К. Т. Аналіз діяльності підприємств в умовах світової фінансово-економічної кризи . К. Т. Кириченко .. Економіка. Фінанси. Право. - 2009. - № 8.
26. Коваленко В.В., Крохмаль О. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи: Монографія. — Суми: УАБС НБУ, 2007. - 198с.
27. Курза Ю. Україна в світовій економічній кризі . Ю. Курза .. Економіст. - 2009. - № 12. - С. 6-32.
28. Макогон Ю. В. Криза у світовій економіці : стратегічні пріоритети металургії України . Ю. В. Макогон, М. Г. Шпундра .. Стратегічні пріоритети. - 2009. - № 1. - С. 86-95.
29. Маркс К. Маніфест комуністичної партії (пер. з нім.) . К.Маркс, Ф.Енгельс. Вибрані твори. — Том 1. — К: Парти- дав ПК КП(б)У, 1936.-С. 151-189
30. Меморандум про економічну та фінансову політику між Україною та МВФ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/docs/catalog/document?id=84102>.
31. Михайловська О.В. Світова фінансова криза : роль трансформаційних корпорацій . О. В. Михайловська .. Фінанси України. - 2009. - № 6. - С. 93-103.
32. Мілль, Джон Стюарт // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. — Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. — С. 384. — 742 с. — 1000 екз. — ББК 87я2. — ISBN 966-531-128-X..
33. Назаркіна Л.І., О.Ю.Родкіна, О.М.Тарасенко. Основи банківської справи. Л.І.Назаркіна, О.Ю.Родкіна, О.М.Тарасенко .. Одеса : ОДЕУ 2006 219С.
34. Науменкова С. Проблеми підтримки фінансового сектору в умовах світової кризи . С. Науменкова .. Вісник Національного банку України. - 2009. - № 6.

35. Основні показники діяльності банків України. — Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. — [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua.control.uk.publish>
36. Пацера М. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України . М. Пацера .. Вісник Національного банку України. - 2009. - № 1. - С. 28-33.
37. Інфляційний звіт НБУ за 2019 рік. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2020-roku>
38. Положення “Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями ”: постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012р. № 23.
39. Основні показники соціально-економічного розвитку України: сайт Державної служби статистики України. Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/mp/01_2022_ue.xlsx
40. Про фінансову стабільність: сайт Національного банку України. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about>
41. Резнікова Н. Сучасна світова фінансова криза в деструктивних вимірах інвестиційного прагматизму . Н. Резнікова, М. Відякіна .. Вісник Національного банку України. - 2010. - № 5.
42. Світовій економіці загрожує нова Велика депресія – голова МВФ. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/20/656032/>
43. Коронавірус продовжує відбирати багатство у мільярдерів: що втратили найбагатші за тиждень. Дзеркало тижня. Україна. Режим доступу: https://dt.ua/WORLD/koronavirus-prodovzhuye-vidbirati-bagatstvo-u-milyarderivscho-vtratili-naybagatshi-za-tizhden-340163_.html
44. Уманців Ю. Світова криза та її вплив на конкуренцію в Україні . Ю. Уманців .. Конкуренція.Вісник антимонопольного комітету України. - 2009.
45. Фесенко М. Глобальна економічна криза : причини та наслідки . М. Фесенко .. Зовнішні справи. - № 12. - С. 31-34.

46. Наслідки світових фінансово-економічних криз. Аналітичний центр Слово і Діло. Режим доступу:
<https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/infografika/ekonomika/naslidky-svitovyxfinansovo-ekonomichnyx-kryz>
47. Фінансова криза та її вплив на розвиток малого і середнього бізнесу : тези і матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., яка проходила 10-11 груд. 2009 р. . Херсон. економ.-прав. ін-т [та ін.] ; редкол.: В. М. Дарієнко [та ін.]. - Херсон : ХМД, 2009. - 215 с.
48. Руденко З.М. Фінансова криза в Україні 2014-2015 років: причини та інструменти регулювання Науковий вісник НЛТУ України. 2015. Вип. 25.7. 216-221с. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2015_25.7_35
49. Швайка М. Світова фінансова криза : причини виникнення та шляхи подолання . М. Швайка .. Банківська справа. - 2009. - № 6. - С. 3-10.
50. Швайка М. Світова фінансова криза та шляхи її подолання . М. Швайка, А. Пельо .. Віче. - 2011. - № 6. - С. 29-32.
51. Шевцов А. І. Актуальні проблеми економіки України в контексті світової фінансової кризи . А. І. Шевцов, Г. І. Мерніков .. Стратегічні пріоритети. - 2009. - № 1. - С. 80-85.
52. Ялі М. Геополітичний вимір світової економічної кризи : безперспективність російської геостратегії "енергетичної наддержави" . М. Ялі, Н. Полубатко .. Зовнішні справи. - 2010. - № 7.8. - С. 15-19.
53. Яцков В. Праця і капітал: їхня роль у подоланні економічної кризи в Україні в сучасних умовах глобалізації . В. Яцков .. Віче. - 2009. - № 13. - С. 28-30.
54. Aghion, Philippe; Bachetta, Philippe and Banerjee, Abhijit. A Simple Model of Monetary Policy and Currency Crises. European Economic Review. May 2000. № 44(4-6). 728-738p
55. Blanchard O.J., Summers L.H. Perspectives on High World Real Interest Rates. Brookings Papers on Economic Activity. — №2. - 1984. -Р. 273-334.-[Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www. brookings. edu/~media/Projects. BPEA.1984%202.1984b_bpea_blan-chard_summers_blinder_nordhaus.PDF](http://www.brookings.edu/~media/Projects/BPEA.1984%202.1984b_bpea_blan-chard_summers_blinder_nordhaus.PDF).

56. Daniela Klingebiel. The Use of Asset Management Companies in the Resolution of Banking Crises Cross-Country Experiences — Washington, D C.: World Bank, Financial Sector Strategy• and Policy Group, 2000.-31 p.
57. Douglas W. Elmendorf, N. Gregory Mankiw. Government Debt . NBER Working Paper No. 6470. National Bureau of Economic Research. — Cambridge, Massachusetts. — March 1998. — [Електроннийресурс]. — Режимдоступу: <http://www.nber.org/papers.w6470>.
58. Eric M. Engen, R. Glenn Hubbard. Federal Government Debt and Interest Rates.NBER Working Paper No. 1068. - Cambridge, Massachusetts: National Bureau of Economic Research. — 2004. — [Електроннийресурс]. — Режимдоступу: www.nber.org/papers.w10681.
59. IMF Working Paper, Fiscal Affairs Department. Fiscal Deficits, Public Debt, and Sovereign Bond Yields . Prepared by Emanuele Baldacci and Manmohan S. Kumar. — August 2010. — [Електроннийресурс]. — Режимдоступу: [http://www.imf.org/external/pubs.cat.longres.cfm?sk=24130.0](http://www.imf.org/external/pubs/cat.longres.cfm?sk=24130.0).
60. IMF Working Paper, Western Hemisphere Department. Is Brazil Different? Risk, Dollarization, and Interest Rates in Emerging Markets . Prepared by Edmar L. Bacha, Marcio Holland, and Fernando M. Gonqalves. — December 2007. — [Електроннийресурс]. — Режимдоступу: <http://www.imf.org/external/pubs.ft.wp.2007.wp07294.pdf>.
61. IMF Working Paper, European Department. Perspectives on High Real Interest Rates in Turkey . Prepared by Prakash Kannan. — October 2008. Режимдоступу: <http://www.imf.org/external/pubs.ft.wp.2008.wp08251.pdf>.
62. IMF Working Paper, Middle East and Central Asia Department. Interest Rate Determination in Lebanon . Prepared by Tushar Poddar, Mangal Goswami, Juan Sole, and Victor Echevarria Icaza. — April 2006. — [Електроннийресурс]. — Режимдоступу: <http://www.imf.org.external.pubs.ft.wp.2006.wp0694.pdf>.
63. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework. — Офіційний веб сайт Банку міжнародних розрахунків (Базельський Комітет з питань банківського нагляду при Банку міжнародних

- розрахунків). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org.publ.bcbs.107.htm>
64. Kaminsky G.L., Leiderman L. High Real Interest Rates in the Aftermath of disinflation: is it a lack of credibility? — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov.pubs.ifdp.1996.543.default.htm>.
65. Inflation, GDP deflator (annual %). The World Bank. Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG>
66. Minsky H. Stabilizing an Unstable Economy. H.Minsky. — New Haven, CT: Yale University Press. — 1986.
67. Peart S.J. Sunspots and Expectations: W.S.Jevons's Theory of Economic Fluctuations. Sandra J. Peart.. Journal of the History of Economic Thought. — 1991. — № 13. - P. 243-265.
68. Reinhart C.M. This Time is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crises . Carmen M. Reinhart, Kenet S. Rogoff. — Princeton University Press, 2008.
69. Reinhart C.M. The Aftermath of Financial Crisis. Carmen M. Reinhart, Kenet S. Rogoff.. American Economic Review. — 2009. - № 99 (2). - P. 466-472.
70. Sanhueza G. Chilean banking crisis of the 1980s: solutions and estimation: Central Bank of Chile working papers. — 2001. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bcentral.cl.estudios.documentos-trabajo>.
71. Steven B. Kamin, Karsten von Kleist. The Evolution and Determinants of Emerging Market Credit Spreads in the 1990s . Working Paper No. 68. — Basel Bank for International Settlements. — 1999. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org.publ.work68.htm>.
72. Went P. Lessons from the Swedish Banking Crisis .. Risk Professional. — April, 2009.-P.18-23
73. William G. Gale, Peter R. On&ag. The Economic Effects of Long- Term Fiscal Discipline . Tax Policy Center Discussion Paper. — April 2003. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.taxpolicycenter.org.UploadedPDF.310669_TPC-DP8.pdf.

Имя пользователя:
Міжнародної економіки Черницька Тетяна

ID проверки:
1015393552

Дата проверки:
02.06.2023 14:03:41 EEST

Тип проверки:
Doc vs Internet + Library

Дата отчета:
02.06.2023 14:05:51 EEST

ID пользователя:
100005722

Название файла: КБР_Ткаченко

Количество страниц: 70 Количество слов: 16045 Количество символов: 125851 Размер файла: 228.63 KB ID файла: 1015057959

15.3% Совпадения

Наибольшее совпадение: 4.79% с Интернет-источником (https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/34797/Vnbu_201..

13.6% Источники из Интернета 363 Страница 72

5.06% Источники из Библиотеки 434 Страница 75

0% Цитат

Исключение цитат выключено

Исключение списка библиографических ссылок выключено

0% Исключений

Нет исключенных источников